

Leader-toiminnan vaikuttavuus maaseudun kehittämiseksi

Pohjoinen Keski-Suomi Leader Viisari

Maiju Tiensuu

Opinnäytetyö, AMK

Huhtikuu 2024

Maaseutuelinkeinojen tutkinto-ohjelma

Tiensuu Maiju

Leader-toiminnan vaikuttavuus maaseudun kehittämiseksi. Mahdollinen alanimi

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Huhtikuu 2024, 55 sivua.

Maaseutuelinkeinojen tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Julkaisulupa avoimessa verkossa: kyllä

Tiivistelmä

Maaseutuväestön määrä on laskussa ja sen myötä myös maaseudun palvelut vähenevät. Moni muuttaa työn tai opiskelun perässä kaupunkeihin ja syntyvyys maaseudulla vähenee. Maaseudun palveluiden ylläpitämiseksi on käytössä monenlaisia työkaluja. Niistä yksi on Leader-toiminta, jonka tarkoituksena on tukea maaseudun palveluita, kehittämistä ja yhteisöllistä toimintaa. Leader paikallisryhmien rahoitus pohjautuu Euroopan unionin maaseuturahastoon sekä julkiseen rahoitukseen. Julkisen rahoituksen osuus tulee valtiolta ja kunnilta.

Tämän opinnäytetyön tehtävänä oli selvittää, miten Leader Viisari vaikuttaa Pohjoisen Keski-Suomen alueella ja miten sen toimintaa voitaisiin jatkossa kehittää. Lisäksi tavoitteena oli tarkastella, mitä haasteita asiakkaat ovat kokeneet hakiessaan ja toteuttaessaan hankerahoituksella tuettuja toimenpiteitä. Tutkimuksen tuloksia voidaan viedä maa- ja metsätalousministeriölle tarkasteluun uutta rahoituskautta suunniteltaessa.

Opinnäytetyössä käytettiin laadullisen tutkimuksen menetelmänä teemahaastattelua sidosryhmään kuuluville toimijoille sekä määrällisen tutkimuksen menetelmistä kyselytutkimusta myönteisen rahoituspäätöksen saaneille toimijoille kaudella 2021–2022. Toimintaympäristön kuvauksessa hyödynnettiin maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja, ministeriön verkkosivuja sekä Leader Suomen ja Leader Viisarin verkkosivuja.

Vaikuttavuustutkimuksessa selvisi, että asiakkaat kokevat Leader-tukien rahoitusprosessin työlääksi ja sisältävän paljon byrokratiaa. Pääosin ongelmia ilmeni juuri rahoituksen hakuvaiheessa, jolloin asiakkaat kaipaavat eniten tukea Leader Viisarin henkilökunnalta. Viisarin henkilökunnan toimintaan oltiin pääosin tyytyväisiä ja kyselyyn vastanneet toimijat kokivat rahoituksen olevan hyödyllinen maaseudun kehittämisen työkalu. Kehitettävää olisi Hyrrä-järjestelmässä, jota hallinnoi Ruokavirasto. Tästä syystä Leader Viisari ei toiminnallaan voi vaikuttaa järjestelmän käytettävyyteen, mutta hakuprosessia voidaan helpottaa lisäämällä neuvontaa Viisarin henkilökunnalta ja ulkopuolisilta asiantuntijoilta. Tällaisia toimijoita ovat esimerkiksi kuntien elinkeino- ja yritysneuvojat.

Avainsanat (asiasanat)

LEADER, Leader-toiminta, Leader Viisari, Maaseudun kehittäminen, Maaseuturahoitus, EU, Vaikuttavuus

Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)

Liitteinä vaikuttavuuskyselyn ja teemahaastattelun kysymyspohjat, 9 sivua.

Tiensuu Maiju

The effectiveness of Leader activities for rural development

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, April 2024, 55 pages.

Field of Natural Resources. Degree Programme in Agricultural and Rural industries. Bachelor's thesis.

Permission for open access publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

The number of rural inhabitants is declining, leading to a reduction in rural services. Many people are moving to cities for work or education, and the birth rate in rural areas is decreasing. Various tools are used to maintain rural services. One of these is Leader action, which aims to support rural services, development, and community activities. The financing of Leader local groups is based on the European Union's rural development fund as well as public funding. The public funding comes from the state and municipalities.

The task of this thesis was to examine how Leader Viisari affects the Northern Central Finland region and how its operations could be developed in the future. Additionally, the aim was to explore the challenges that clients have faced when applying for and implementing measures supported by project funding. The results of the study can be presented to the Ministry of Agriculture and Forestry for consideration in planning the new funding period.

The thesis utilized qualitative research methods, such as theme interviews with stakeholders, and quantitative research methods, including a survey of actors who received positive funding decisions during the period 2021–2022. The description of the operating environment utilized publications from the Ministry of Agriculture and Forestry, the ministry's website, as well as the websites of Leader Finland and Leader Viisari.

The impact study revealed that clients find the Leader support funding process laborious and bureaucratic. Most of the problems occurred during the funding application phase, when clients mostly seek support from the Leader Viisari staff. Overall, respondents to the survey were satisfied with the Viisari staff's actions and considered the funding to be a useful tool for rural development. There is room for improvement in the Hyrrä system, which is managed by the Finnish Food Authority. Therefore, Leader Viisari cannot directly influence the system's usability, but the application process can be facilitated by increasing guidance from the Viisari staff and external experts. Such actors include, for example, municipal business and industry advisors.

Keywords/tags (subjects)

LEADER, Leader activity, Leader Viisari, Rural development, Rural financing, EU, Impact

Miscellaneous (Confidential information)

Attached are the templates for the impact survey and thematic interview questions, totaling 9 pages.

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Käsitelmäärittely	4
3	Toimintaympäristön kuvaus.....	5
3.1	Maaseutuvaikutukset.....	5
3.2	Covid-19 vaikutuksia talouteen Suomessa	7
3.3	Euroopan Unionin maatalouden kehittämisen maaseuturahasto	9
3.4	Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2014–2020	9
3.5	Leader-toiminta.....	11
3.5.1	Leader Viisari	11
4	Tutkimusasetelma	12
4.1	Tutkimuksen tausta ja tavoitteet	13
4.2	Aineistonkeruu ja tutkimusmenetelmät	14
4.2.1	Kysely	14
4.2.2	Haastattelut	15
4.3	Luotettavuus ja eettisyys	16
5	Tutkimustulokset.....	17
5.1	Leader Viisarin vaikuttavuuskysely	17
5.1.1	Tieto rahoituksesta ja hakeminen	18
5.1.2	Haasteet toteutuksessa	21
5.1.3	Koronaviruspandemian ja Ukrainan sodan vaikutukset toteutuksiin	22
5.1.4	Yllätykset toteutuksen aikana ja jälkeen	22
5.1.5	Suunnitelman toteutuminen ja toteutuksen tuomat opit	23
5.1.6	Toteutuksen rahoitus.....	23
5.1.7	Toteutuksen vaikutukset ja pysyvyys	24
5.1.8	Rahoituksen tarpeellisuus.....	25
5.1.9	Mielipiteet Viisarin henkilökunnasta ja toiminnan kehittäminen jatkossa	26
5.1.10	Yhteenveto.....	28
5.2	Haastattelu	29
5.2.1	Rahoituksen pariin hakeutuminen	30
5.2.2	Ongelmakohdat hakuprosessissa	31
5.2.3	Rahoituksen hakemattomuus.....	31
5.2.4	Koronaviruspandemian ja Ukrainan sodan vaikutukset toteutuksiin	32
5.2.5	Leader Viisarin vaikuttavuus alueella	32

5.2.6	Leade Viisarin toiminnan kehittäminen jatkossa	33
6	Johtopäätökset	34
6.1	Vertailua aikaisemmin tuotettuun vaikuttavuusanalyysiin	37
7	Pohdinta	37
	Lähteet	41
	Liitteet	44
	Liite 1. Leader Viisarin vaikuttavuuskysely siirtymäkaudelle 2021-2022	44
	Liite 2. Teemahaastattelun kysymyspohja	52

Kuviot

Kuvio 1.	Kaupunki-maaseutuluokitus	6
Kuvio 2.	Teemahaastattelun teemat.....	15
Kuvio 3.	Rahoituksen toimialat	18
Kuvio 4.	Tieto Leader Viisarin rahoituksesta.....	19
Kuvio 5.	Hakuprosessissa saatu apu	20
Kuvio 6.	Avun luonne	21
Kuvio 7.	Toteutusaikainen rahoitus	24
Kuvio 8.	Rahoituksen tärkeimmät vaikutukset	25
Kuvio 9.	Rahoituksen tarpeellisuus	26
Kuvio 10.	Leader Viisarin henkilöstö	27
Kuvio 11.	Kehittämistoiveet Leader Viisarille	28

1 Johdanto

Maa- ja metsätalousministeriön tuottaman raportin mukaan maaseudulla asuu vakituisesti noin 30–40 prosenttia Suomen väestöstä (Husberg, Muilu, Vihinen & Voutilainen 2022, 14). Tämä määrä on suuri myös keskimääräisesti EU-maissa tarkasteltuna. Silti maaseudun palvelut ovat vähentyneet ja joillain paikoilla uhkaavat kadota kokonaan. Loma-aikoina maaseudulle virtaa kaupungeista ihmisiä, joka kuormittaa jo entuudestaan vähäisiä palveluita. (Husberg ym. 2022, 14–15.) Maaseudun elinvoimaisuuden turvaamiseksi on olemassa monenlaisia työkaluja. Näistä yksi on EU:lta myönnetty maaseuturahoitus. Maaseuturahoituksen tukia voidaan hakea muun muassa paikallisista Leader-ryhmistä, Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselta, sekä kunnista ja kaupungeilta. Maaseuturahoitus tukee elinkeinon monipuolistamista, elinvoimaisen maaseudun säilymistä ja biotalouteen pohjautuvaa toimintaa. Sillä halutaan myös parantaa elämänlaatua maaseutuväestössä. (Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020 n.d.)

Tämä opinnäytetyö tarkastelee Leader Viisarin toimintaa ja vaikuttavuutta Pohjoisen Keski-Suomen alueella. Tutkimus on rajattu ajanjaksona maaseutuohjelman siirtymäkauteen 2021–2022. Leader-toimintaa arvioidaan paikallisryhmissä sekä kansallisella tasolla. Arviointityö auttaa poliittisia päättäjiä Euroopan unionissa, maa- ja metsätalousministeriössä sekä paikallisissa Leader-ryhmissä päätöksenteossa ja resurssien kohdentamisessa. Siirtymäkauden rahoitus tuli CAP (Common Agricultural Policy) 2023–2027-varoista, mutta kaudella noudatettiin Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2014–2020 ehtoja. Maaseuturahoitus on maa- ja metsätalousministeriön mukaan merkittävässä roolissa maaseuduksi luokiteltujen alueiden kehittämisessä. Rahoituskaudella 2014–2022 tähdättiin maaseudun elinvoimaisuuden säilymiseen, ympäristön tilan paranemiseen, uusiutuvien luonnonvarojen kestävään käyttöön, eläinten hyvinvoinnin parantamiseen sekä paikallisen osaamisen kehittämiseen. (Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020 n.d.)

Vaikuttavuustutkimus toteutettiin verkkokyselynä rahoitusta hakeneille toimijoille sekä sidosryhmän teemahaastatteluin. Sidoryhmään kuuluivat muun muassa kuntien ja kehittämissyhtiöiden elinkeino- ja yritysneuvojat. Vaikuttavuustutkimuksen teemoina tarkasteltiin, mitä kautta asiakkaat hakeutuvat rahoituksen pariin, millaisia ongelmakohtia hakuprosessissa koetaan asiakkaiden keskuudessa sekä onko toteutuksissa ollut haasteita. Lisäksi haluttiin tarkastella Leader Viisarin toiminnan näkyvyyttä ja sen vaikutuksia maaseudun kehittämiseksi.

2 Käsitelmäärittely

CAP = Euroopan maaseuturahaston uusi rahoituskausi Common Agricultural Policy eli CAP 2023–2027. CAP-suunnitelma on luotu toteuttamaan EU:n maatalouspolitiikkaa. (Euroopan maaseuturahasto 2024.)

COVID-19 = Covid-19 eli koronavirus on SARS-CoV-2-viruksen aiheuttama virustauti. Se alkoi joulukuussa 2019 levitä Kiinasta epidemiana, jonka jälkeen maaliskuussa 2020 Maailman terveysjärjestö WHO julisti epidemian pandemiaksi. Virustauti aiheuttaa ihmisillä hengitystieinfektion. (Koronavirus 2023.) Epidemian seurauksena viranomaismääräykset rajoittivat ihmisten kokoontumista ja osin tiettyjen alojen liiketoimintaa. Varsinkin ravintola- ja palvelualat joutuivat sulkemaan ovensa hetkellisesti. Suurin taloudellinen vaikutus pandemialla oli matkailu- ja ravintola-alan toimintaan sekä tapahtuma-alalle. (Varanka, Packalen, Voipio-Pulkki, Määttä, Pohjola, Salminen, Railavo, Berghäll, Rikama, Nederström & Hiitola 2022, 27).

Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto = Toisin sanoen maaseuturahasto on EU:n rahoista myönnettävää tukea yritys- ja hanketoimijoille. Tukea on haettavissa paikallisista Leader-ryhmistä ja ELY-keskuksista. Osa rahoituksesta tulee kansalliselta taholta, eli kunnilta ja valtiolta. (EU-rahoitus 2024.) Maa- ja metsätalousministeriö hallinnoi maaseuturahastoa ja ruokavirasto vastaa rahoituksen maksatuksesta. Siirtymäkaudella 2021–2022 noudatettiin rahoituskauden 2014–2020 ehtoja, mutta rahoitus tuli CAP 2023–2027-varoista. (Manner-Suomen maaseudun kehittämishjelma 2014–2020 n.d.)

Hyrrä-asiointijärjestelmä = Ruokaviraston hallinnoima maaseudun kehittämistukien asiointipalvelu, josta muun muassa ELY-keskuksen ja Leader-ryhmien rahoituksia haetaan. (Hyrrä-asiointi 2023).

Kansallinen kaupunki-maaseutu-luokitus = Suomen ympäristökeskuksen ylläpitämä paikkatietopohjainen luokittelu, jonka mukaan Suomi on jaoteltu neljään maaseutumaiseen alueeseen. Alueita ovat kaupungin läheinen maaseutu, ydinmaaseutu, harvaan asuttu maaseutu ja maaseudun paikalliskeskukset. Tämän luokittelun perusteella Suomen pinta-alasta 95 prosenttia kuuluu maaseutumaiseen alueeseen. (Husberg ym. 2022, 16.)

LEADER = Leader tulee ranskankielisistä sanoista "*Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale*" – tarkoittaen yhteyksiä maaseudun talouden ja kehitystoimien välillä. Leader toimintaa on harjoitettu jo noin 30 vuoden ajan ympäri Eurooppaa ja sen toiminta kattaa yli 60 prosenttia maaseudun väestöstä. Leader paikallisryhmiä on EU:ssa noin 2 800 kappaletta. Leader toiminnan kautta myönnetään rahoitusta maaseudun kehittämisen pariin. Toiminta pohjautuu EU:n maaseuturahoitukseen. (LEADER/CLLD 2021.)

Ukrainan sota = Venäjä hyökkäsi helmikuussa 2022 Ukrainaan. Sodan myötä Euroopan unioni on asettanut pakotteita Venäjälle. Pakotteilla pyritään vaikuttamaan toimintaan, joka uhkaa kansainvälistä rauhaa ja ihmisten turvallisuutta. Pakotteita on tehty muun muassa vienti- ja tuontikieltoina energia- ja liikennesektoreille. Pakotteet vaikuttavat eniten yrityksissä, joissa on ollut Venäjäkauppaa. (Venäjän hyökkäys Ukrainaan 2023.) Sota toi mukanaan lisää inflaatiopainetta vuodelle 2022 sekä kansainvälisen kaupan häiriöitä ja pulaa työntekijöistä sekä komponenteista. (Varanka & ym. 2022, 28).

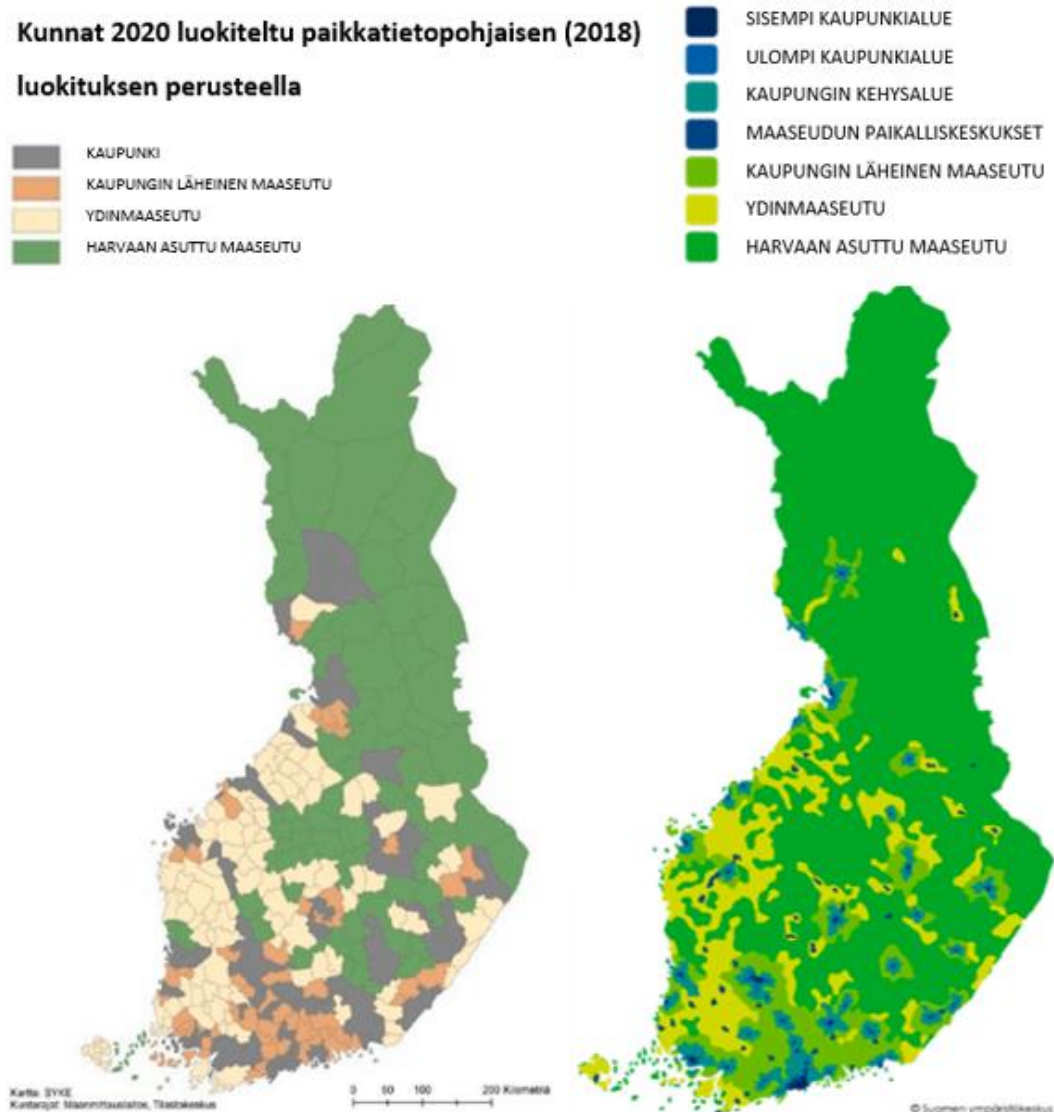
Vaikuttavuus = Vaikuttavuuden selvittämisellä voidaan todentaa, onko menty kohti tavoitteita. Vaikuttavuus tuo konkreettisesti esille, mitä toiminnalla on saatu aikaan. Tämä voi innostaa muita toimijoita mukaan kehitystyöhön. Leader-toiminnan vaikuttavuutta mitataan ja todennetaan, jotta sen hyödyt olisivat konkreettisesti esillä. EU seuraa myös näitä tuloksia. (Leader-laaturyön sparrauspäivä 2023.)

3 Toimintaympäristön kuvaus

3.1 Maaseutuvaikutukset

Maaseutu ja sen vaikutukset näkyvät kaikkien arjessa jollain tapaa. Kuten alla olevasta kuvioista 1 on huomattavissa, Suomen pinta-alasta 95 prosenttia on luokiteltu Suomen ympäristökeskuksen mukaan maaseuduksi. Kuulummekin yhteen Euroopan maaseutumaisimmista maista. Joka kolmas suomalainen asuu maaseudulla sekä moni omistaa maaseudulta vapaa-ajan asunnon. (Husberg & ym. 2022, 8, 14).

Kuvio 1. Kaupunki-maaseutuluokitus (Husberg & ym. 2022, 17, muokattu)

Leader Viisari toimii verkkosivujensa mukaan pääsääntöisesti harvaan asutulla maaseudulla (Leader Viisari n.d.). Tällaiseksi alueeksi on luokiteltu kaupunki-maaseutu-luokittelussa noin 68 prosenttia Suomen pinta-alasta. Harvaan asutun maaseudun erityispiirteitä ovat hajallaan asuva asutusrakenne, pitkät etäisyydet taajamiin ja palveluihin sekä alhainen väestötiheys. Yleistä alueella on myös väestön korkea ikäluokka, koska syntyvyys on alhainen ja moni nuori muuttaa muualle opintojen tai työn perässä. Maaseuduilla miesten osuuden on huomattu olevan suurempi kuin naisten. Monipaikkaisesti eli osa-aikaisesti maaseudulla asuvia on väestöstä enemmistö. Tämä li-

sää varsinkin loma-aikoina palveluiden kysyntää. Harvaan asuttu maaseutu on Suomen suurin biotalouden raaka-aineiden tuottajista. Ongelmia alueella tuottaa työvoimapula sekä osaavan työvoiman löytyminen. Ulkomaalaisen työvoiman osuus maaseudulla on todettu myös olevan vähäinen. (Husberg ym. 2022, 18.) Pienyrittäjiä maaseudulla on kaupunkeihin verraten suhteellisesti enemmän. Yritystoiminta pohjautuu pitkälti maa-, vesi- ja muihin luonnonvaroihin. (Mts. 14.)

3.2 Covid-19 vaikutuksia talouteen Suomessa

Koronaviruspandemia aiheutti taloudellista ahdinkoa ympäri maailmaa. Sen vaikutukset taloudellisesti tarkasteltuna poikkeavat paljon aloittain. Suurin vaikutus pandemialla oli matkailu- ja ravintola-alan toimintaan sekä tapahtuma-alalle. Rokotusten myötä ja viranomaisrajoitusten poistuttua on arvioitu, että Suomen taantuma on ollut yksi Euroopan lievimmistä. Taantumasta palaututtiin nopeasti bruttokansantuotteissa tavanomaiselle tasolle jo vuonna 2021. (Varanka ym. 2022, 27.)

Kriisi on koetellut aloja epätasaisesti ja toiset alat ovat voineet jopa hyötyä pandemiasta. Joidenkin ahdinkoon joutuneiden yritysten toiminta on jouduttu lopettamaan kokonaan. Pandemia sai aikaan kysynnän muutoksen ja digitalisaation huiman kasvun. Tämä muutos on osittain pysyvää ja tuo markkinoille uudenlaista yritystoimintaa sekä uudenlaisia tuotteita ja palveluita. Tehokkuus on korostunut ja osa tehottomista yrityksistä on joutunut poistumaan markkinoilta. Tämä ei kumminkaan ole aina huono asia. Pandemia on pakottanut uudenlaiseen kehitykseen. Kaupunkikeskuksissa se vähentää kilpailua, mutta harvaan asutetuilla seuduilla palvelut saattavat olla vaarassa kadota kokonaan. (Mts. 36.)

Tapahtumatuotannon parissa ja kulttuurialalla koronaviruspandemialla oli kohtalokkaita seurauksia. Kokoontumisrajoitukset tekivät toiminnasta lähes mahdotonta tai ainakin todella tappiollista. Alalla tuotot perustuvat lipputuloihin, joita ei kokoontumisrajoitusten johdosta tullut tarpeeksi tai lainkaan. Rajoitusten myötä alalla kärsivät taiteen ja kulttuurin toimijat, urheilutapahtumat, sarjatoiminta sekä konferenssit ja messut. Joukossa oli kuitenkin yrityksiä, jotka pystyivät kasvattamaan toimintaansa pandemian aikana. Alalla siirryttiin virtuaalitapahtumiin ja digitaalisten ympäristöjen hyödyntämiseen. Tämä toi osaltaan tarvetta uudenlaiselle osaamiselle ja liiketoiminnalle. Elämyspalveluiden ahdinko heijastui suoraan muuhun matkailutoimintaan. Vaikka alan talous lähtikin nopeaan palautumiseen pandemian jälkeen, on moni toimija vaihtanut kokonaan muihin töihin. (Mts. 36–38.)

Myös matkailuala reagoi kriisiin voimakkaasti. Ulkomaalaiset matkustajat jäivät tulematta ja Suomen sisäistä matkailua rajoitettiin. Pandemian vaikutuksena matkailijoiden kulutus Suomessa väheni noin 7 miljardia euroa. Kotimaan matkailu alkoi kumminkin vilkastua heti pandemian alettua ja erityisesti mökkeily ja retkeily kansallispuistoihin olivat nosteessa. Lisäksi hiihtokeskuksissa oli kysynnän nousua. Suurimman kolauksen kokivat yritykset, joilla isoin asiakaskunta koostui ennen ulkomaalaisista. Ravitsemustoiminta sai ison osan koronatuista, joka helpotti osaltaan alan ahdistusta. Liikematkailu korvaantui osittain etätapaamisilla, jonka vaikutus tullaan näkemään lähitulevaisuudessa matkailuyrityksissä, joissa kokous ja konferenssiasiakkaat ovat olleet aikaisemmin suuressa roolissa. (Mts. 39–42.)

Kaupanala on kehittynyt nopeasti digitaaliseen suuntaan. Verkkokauppojen hurja nousu pandemian myötä on vienyt asiakkaita kivijalkakaupoilta. Kuluttajakäyttäytyminen ja kansainvälinen kauppa ovat olleet myös osana alan kehityksessä. Verkkokauppaan siirtyminen tuo mukanaan myös riskienhallintaa tulevia pandemioita ja häiriötilanteita varten. Toisaalta yrittäjiltä vaaditaan koko ajan enemmän, eikä riitä, että on sosiaalisessa mediassa ja verkkokauppa tarjolla. Täytyy koulutautua koko ajan lisää ja olla mukana trendeissä. Aikakautemme vaatii näkyvyyttä verkkoalustoilla ja aktiivisuutta sen käyttäjältä. (Mts. 27–44.)

Lasten ja nuorten keskuudessa pitkät etäopiskelujaksot toivat sosiaalisten suhteiden ylläpitoon haasteita sekä perheoloissa koettiin psyykkistä kuormitusta. Valtioneuvoston (2022) julkaisussa kerrotaan nuorten kokeneen ahdistusta ja yksinäisyyttä. Kriisin vaikutukset voivat olla nähtävissä vasta pitkänkin aikavälin kuluttua. Kriisi kohteli kaikkia yksilöllisesti ja eriarvoisuuden lisääntyminen oli havaittavissa jo pandemian aikana. Koronaviruskriisin oletetaan vaikuttaneen eniten henkilöihin, joilla on entuudestaan ollut jonkinlaisia elämänhallinnan hankaluuksia. (Varanka ym. 2022, 50–60.)

Koulutuksen parissa opiskelijat olivat kokeneet etäopiskelun kuormittavan henkisesti ja tukea opiskeluun oli riittämättömästi saatavilla. Tulevaisuuden näkymät ovat nuorilla heikentyneet ja opinnoissa on havaittu pitkittymistä. Mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet koronan myötä kaikissa ikäryhmissä ja liikunnan määrän nähtiin vähenneen merkittävästi kriisin aikana. Toisaalta osa työläisistä korvasi työmatkaan käytetyn liikkumisen muulla harrastuksella. Työkyvyttömyyseläkkeelle

siirtyminen mielenterveyssyistä oli kasvussa jo ennen pandemiaa, ja muutokset rutiineihin ja sosiaaliseen kanssakäymiseen aiheuttivat myös työkyvyn heikkenemistä. Korkea koulutustaso ja digitaalisten taitojen hallinta helpottivat työelämän siirtymistä kotioloihin. (Mts. 50–60.)

Korona vaikutti siis terveyteemme, talouteemme ja sosiaalisiin suhteisiimme. Kriisistä selviämässä voi kestää vuosia, mutta se tuo mukanaan uudistuksia toimivamman yhteiskunnan perustamiseksi. (Mts. 68–69.)

3.3 Euroopan Unionin maatalouden kehittämisen maaseuturahasto

Euroopan Unioni jakaa rahoitusta jäsenmailleen maaseudun kehittämiseen ja palveluiden tukemiseen. Jokaisen maan on laadittava oma kehittämisohjelma maan tarpeiden mukaisesti. (Maaseutuohjelma 2023.) Suomessa rahoitusta jaettiin rahoituskaudella 2014–2020 Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta sekä Ahvenanmaan maaseudun kehittämisohjelmasta.

Maaseuturahoitus tulee pääosin Euroopan unionilta, mutta sitä täydennetään kussakin jäsenmaassa kansallisella rahoituksella. Kansallisen osuuden maksavat valtio ja kunnat. Siirtymäkaudella 2021–2022 noudatettiin kauden 2014–2020 ehtoja, mutta rahoitus tuli kauden 2023–2027 varoista. (Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020 n.d.)

3.4 Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020

Siirtymäkausi 2021–2022 oli poikkeuksellinen, koska se oli ensimmäinen laatuaan. Tällöin rahoituskautta jatkettiin edellisen kauden ehtojen mukaisesti, mutta sen varat tulivat uuden kauden rahoista. Maa- ja metsätalousministeriön mukaan Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma eli toisin sanoen maaseutuohjelma oli merkittävässä roolissa maaseuduksi luokiteltujen alueiden kehittämisessä kaudella 2014–2022. Ministeriön sivuilla kerrotaan kehittämisohjelman tähdänneen maaseudun elinvoimaisuuden säilymiseen, ympäristön tilan paranemiseen, uusiutuvien luonnonvarojen kestävään käyttöön, eläinten hyvinvoinnin parantamiseen sekä paikallisen osaamisen kehittämiseen. (Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020 n.d.)

Maaseudun kehittämisohjelman strategisina painopisteinä olivat biotalouden edistäminen, maaseudun elinkeinojen monipuolistaminen sekä elinvoiman ja elämänlaadun parantaminen. Biotalousalan edistämiseen kuului maatalouden harjoittaminen taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti

kestävällä tasolla. Maaseudun elinkeinojen monipuolistaminen tuo osaltaan parempaa työllisyyslannetta maaseudulle, lisää kilpailukykyä, uusia yrityksiä sekä yhteistyöverkostoja. (Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020 n.d.)

Rahoituksen suuruus vuosina 2014–2020 oli yli kahdeksan miljardia euroa. Rahoitusta ei voinut saada kaupungiksi luokitetulla alueella toimiva hakija, vaan rahallisen hyödyn oli kohdennuttava maaseutualueiden kehittämisen pariin. Yleisimmin tukea myönnettiin maatilayrittäjille tai muille maaseudun toimijoille. Rahoituksella saatiin aikaan muun muassa uusia harraste- ja liikuntapaikkoja sekä kylien elinvoimaisuutta parannettiin. Rahoitus tuki työllisyyttä ja uutta yrittäjyyttä sekä luonnon tilan parantamista. Kaudella tuettiin myös uutta teknologiaa, jotta maaseutu pysyisi alan kehityksessä mukana sekä olisi muun maailman tavoitettavissa. (Maaseutuohjelma 2023.) Siirtymäkaudella 2021–2022 rahoitusta myönnettiin Leader Viisarin alueen toimijoille noin 1 105 000 euroa. Tämä rahoitus kattaa EU:n, valtion ja kuntien rahoituksen. (Kehyskulma siirtymäkausi-Excel n.d.; Maa- ja metsätalousministeriön päätös 2021; 2022.)

EU:n rahoituksia oli haettavissa kunnilta, Leader-ryhmistä sekä ELY-keskuksista. Jokaisella taholla on omanlaisensa tukimuodot, joiden toimeenpanosta vastaa Ruokavirasto. Toimeenpano käsittää tukien hakujärjestelmän, tukien ohjeistuksen sekä loppumaksatuksen. Ruokavirasto toimii valvovana tahona rahoituksille sekä maa- ja metsätalousministeriö hallinnoi niitä. Ministeriö laatii koko ohjelman, suunnittelee toimenpiteet, vastaa lainsäädännöstä ja rahoituksen jaottelusta alueittain. (Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020 n.d.)

Rahoituskaudella 2021–2022 noudatettiin edellisen kauden ehtoja. Tämä tarkoittaa, että myös haettavat tukimuodot olivat samat kuin kaudella 2014–2020. Yritystukina haettavissa oli investointituki, yritysten yhteistyöhanketuki, perustamistuki ja investoinnin toteutettavuustukimustuki. Hanketuissa saatavilla oli investointi- ja kehittämistuet. Leader-ryhmät rahoittivat paikallisia pienemmän mittaluokan toteutuksia ja Keski-Suomen ELY-keskus laajempia hankkeita. (Maaseutuohjelman rahoitus 2016, 6–7.)

3.5 Leader-toiminta

Leader-toiminta on perustettu kehittämään maaseudun palveluita ja yrityksiä. Se saa rahoituk-
sensa pääosin EU:n maaseuturahastosta. Toiminnalla halutaan kehittää paikallisia palveluita ja yllä-
pitää maaseudun elinvoimaisuutta. Rahoitustarpeet pohjautuvat aina paikallisiin tarpeisiin. (Pylk-
känen, Hyyryläinen, Rannanpää, Pyykkönen, Heikkinen, Koivisto & Ranta 2020, 10.) Toiminnassa
painotetaan myös verkostoitumista ja sen tärkeyttä paikallisella tasolla kuin kansainvälisestikin.
Leader-ryhmien kautta paikalliset yhdistykset ja yritykset voivat hakea enintään 100 000 euron
suuruisia tukia. Tukihakemukset käsitellään Leader-ryhmän omassa hallituksen kokouksessa, jossa
päädetään pisteytyksen pohjalta puollettavat hakemukset. Puollon jälkeen hakemukset siirtyvät
ELY-keskukselle käsittelyyn. ELY-keskus tekee virallisen tuki- ja maksatuspäätöksen Leader-ryhmän
puoltaman lausunnon perusteella. Tämän jälkeen maksatus toteutuu Ruokaviraston toimesta. Lea-
der-toimintaa on olemassa hieman eri muotoisena ympäri Eurooppaa ja se on osa EU:n maaseutu-
politiikan hallintajärjestelmää. (Mts. 10, 27, 35.)

3.5.1 Leader Viisari

Leader Viisari toimii Pohjoisen Keski-Suomen alueella. Alueen kuntia ovat Kannonkoski, Karstula,
Kinnula, Kivijärvi, Kyyjärvi, Pihtipudas, Saarijärvi, Viitasaari ja Äänekoski. Pinta-alaltaan toiminta-
alue on yli 8 000 neliökilometriä. Alue on pääsääntöisesti harvaan asuttua maaseutua ja sen alu-
eella asuu yli 46 000 ihmistä. Yhdistyksessä on jäseniä yli 500. (Yhdistys n.d.) Hallitus koostuu pu-
heenjohtajasta sekä yhdeksästä jäsenestä ja varajäsenestä. Jäseniä hallituksessa on tasapuolisesti
valittuna koko toimialueelta. Hallituksen kokoonpanossa noudatetaan maa- ja metsätalousministe-
riön kolmikanta-periaatetta. Tämä tarkoittaa, että hallituksessa tulee olla tasapuolinen edustus jul-
kisesta hallinnosta, paikallisista yhdistyksistä ja yrityksistä sekä maaseudun asukkaista. Näin saa-
daan tasapuolisuutta päätöksentekoon ja uusia ihmisiä mukaan toimintaan. Toiminta pysyy näin
ollen avoimena ja näkyvänä paikallisyhteisöissä. (Hallitus n.d.)

Leader-toiminnassa suuressa roolissa kaudella 2014–2020 olivat paikallisten toimijoiden ja asukkai-
den osallisuus sekä taloudellisen kestävyden turvaaminen. Toiminta pohjautuu paikallisten kehit-
tämistarpeista ja sillä halutaan lisätä yhteisöllisyyttä maaseutualueilla. (Maaseudun kehittämissyh-
distys VIISARI ry:n kehittämissstrategia 2014–2020 2015, 4.)

Leader Viisari on toiminut Pohjoisen Keski-Suomen alueella 2000-luvun keväästä lähtien. Pinta-alaltaan Viisarin toimialue kattaa noin 40 prosenttia Keski-Suomen maakunnan alasta. Alueelta löytyy paikkakuntalaisten lisäksi noin 11 000 vapaa-ajan asuntoa, joista moni on ympärivuotisessa käytössä. Vapaa ajan asukkaat lisäävät palveluiden tarvetta ja se näkyy alueella vahvasti varsinkin loma-aikoina. Alueelta löytyy suuria vesistöjä, peltoalueita, metsiä ja soita. Nämä luonnonvarat mahdollistavat niin harrastus-, kuin yritystoiminnan perustan. (Mts. 5.)

Viisarin aikaisemmin tuottamien vaikuttavuuskyselyiden perusteella sekä hankkeiden loppuraporteissa selviää alueen toimijoiden kokevan Leader-rahoituksen olevan tarpeellinen pienyrityksille, toimivan paikallisessa kehittämisessä apuna sekä lisäävän ympäristön viihtyisyyttä ja sosiaalisen pääoman kasvua. Alueella toimii pienyrityksiä, joilla on ahkeran yrittäjän leima, heillä on halua kehittää ja kehittyä. Biotalous-, pienteollisuus-, vapaa-aika sekä palvelualat ovat vahvimmin edustettuna Viisarin alueella. Lisäksi maa- ja metsätalous toimivat suuressa roolissa. (Mts. 6–8.)

Yritystoiminnan haasteet kohdistuvat yhteistyön ja verkostoitumisen puuttumiseen. Osittain yrittäjät ovat vanhempaa sukupolvea ja jatkajia yrityksille ei välttämättä löydy. Lisäksi asiakaskunnan puuttuminen tietyillä aloilla on ongelma. Järviä ja luontoa voisi jatkossa hyödyntää enemmän ja asiakaskunta tulisi saada suuremmilta markkinoilta. Alueelta löytyy onneksi aktiivista järjestötoimintaa ja paikallisissa on halua kehittää elinympäristöään. Alue on pääosin harvaan asuttua maaseutua, jolla vallitsee osin myös huonokuntoinen tieverkosto. Väestö alkaa olla ikääntynyttä, nuoret muuttavat opiskelujen ja työn perässä isompiin kaupunkeihin sekä tietoliikenne on alueella puutteellinen. Nuorten arvostus oli suuressa roolissa Viisarin strategiassa rahoituskaudella 2014–2020. Tavoitteena oli löytää keinoja nuorten opiskelun ja työllisyyden turvaamiseksi, jotta talous toimialueella saadaan pidettyä virkeänä. (Mts. 6–8.)

4 Tutkimusasetelma

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa vaikuttavuustutkimus Leader Viisarille siirtymäkaudesta 2021–2022. Tutkimuksen kohderyhmänä toimi alueella maaseuturahoitusta saaneet yhdistys- ja yritystoimijat sekä sidosryhmään kuuluvat henkilöt. Tutkimuksessa käytettiin tutkimusmenetelminä vaikuttavuuskyselyä sekä temahaastattelua. Vaikuttavuuskysely kohdennettiin rahoituskaudella 2021–2022 myönteisen rahoituspäätöksen saaneille yritys- ja yhdistystoimioille. Mukaan otettiin myös vuoden 2020 elo-joulukuun aikana myönteisen rahoituspäätöksen saaneet toimijat,

koska edellinen Sonnisen (2020) tuottama Viisarin vaikuttavuustutkimus ei kattanut loppuvuoden 2020 hakijoita. Teemahaastattelu toteutettiin sidosryhmän toimijoille, kuten yritysneuvojille ja yhdistysten hankkeissa mukana olleille henkilöille.

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiksi valikoituivat;

1. Miten Leader Viisarin toiminta vaikuttaa maaseudun kehitykseen?
2. Mitkä ovat Leader Viisarin alueella olennaiset kehityskohteet?
3. Miten Leader Viisarin toimintaa voisi kehittää jatkossa?
4. Mitä ongelmia rahoituksen hakemisessa tai toteutuksessa on ollut?

4.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Leader-toiminnan vaikutuksia seurataan niin paikallisesti, kuin EU:ssakin. Siksi Leader Viisari on seurannut toimintansa vaikutuksia asiakaskyselyillä menneiltä rahoituskausilta. Seurannan tarkoitus on ollut selvittää toiminnan vaikuttavuutta toimialueella. Kyselyt auttavat Viisarin henkilökuntaa kehittämään omaa toimintaansa jatkossa sekä Euroopan Unioni ja maa- ja metsätalousministeriö seuraavat maaseuturahoituksen vaikutuksia kansallisella tasolla. Aikaisemman vaikuttavuusanalyysin Leader Viisarille on tuottanut Petra Sonninen (2020) rahoituskaudelta 2014–2020.

Tämä opinnäytetyö pohjautui siirtymäkauteen 2021–2022, jolloin maaseuturahoitusta myönnettiin samoilla ehdoilla, kuin edellisellä rahoituskaudella 2014–2020. Siirtymäkausi oli ajanjaksona poikkeuksellinen Covid-19 eli koronaviruspandemian ja Ukrainan sodan johdosta. Näiden tekijöiden vaikutuksia hankkeiden toteutuksiin ja rahoituksen hakemiseen otettiin myös mukaan tutkimuksen tarkasteluun.

Leader-toiminnan tarkoitus on ylläpitää ja kehittää maaseudun palveluita sekä innostaa ja osallistaa sen asukkaita alueen kehitystoimintaan mukaan. Opinnäytetyön tulokset auttavat seuraavan rahoituskauden suunnittelussa ja toteutuksessa Viisarin henkilökuntaa sekä yhdistyksen hallitusta. Tutkimustuloksia voidaan viedä maa- ja metsätalousministeriölle ja Euroopan unionin yhteistyöverkostoihin tarkasteltaviksi. Maaseuturahoitusta koskevat tutkimukset auttavat kohdentamaan tukia jatkossa paremmin paikallisen kehittämisen pariin. Hyvien käytäntöjen jakaminen ja välittäminen eri EU-maiden välillä on osa yhteistyötoimintaa.

4.2 Aineistonkeruu ja tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyössä käytettiin tiedonkeruuseen pääosin määrällisen ja laadullisen tutkimuksen menetelmistä verkkokyselyä ja puolistrukturoitua teemahaastattelua. Määrällinen tutkimus eli kvantitatiivinen tutkimus toteutui vaikuttavuuskyselyssä. Kvantitatiivisen tutkimuksen muotoja on useita, mutta kyselytutkimus on niistä yleisimmin käytetty. Lukuja ja laskutoimituksia käsittelevistä tutkimusmuodoista voidaan yleisesti käyttää nimitystä kvantitatiivinen tutkimus. (Kananen 2015, 201.) Puolistrukturoitu teemahaastattelu valikoitui toiseksi tutkimusmenetelmäksi, koska haluttiin täydentää kyselyn tuloksia asiantuntijoiden mielipitein. Haastatteluissa haluttiin pitää keskustelu vapaana, mutta noudatellen tiettyjä ennalta määrättyjä teemoja. (Mts. 143–145.)

Kyselyyn valikoitui lähinnä monivalinta- ja avoimia kysymyksiä. Avoimet kysymykset auttoivat ymmärtämään paremmin vastaajien mielipiteitä. Vaikuttavuuskysely haluttiin toteuttaa verkkokyselynä, koska se oli helppo toteuttaa isommallekin vastaajamäärälle samaan aikaan. Näin saatiin myös kerättyä paljon tietoa lyhyellä ajalla. Tutkimuksen pääteemoina olivat Leader Viisarin rahoituksen vaikutukset alueella, ongelmakohdat hakemisessa ja hankkeiden toteutuksissa sekä kehitysmahdollisuudet Leader Viisarin toiminnassa.

4.2.1 Kysely

Kyselytutkimus toteutettiin verkkotutkimuksena Webropol-ohjelmalla myönteisen rahoituspäätöksen saaneille toimijoille rahoituskaudella 2021–2022. Kysely lähetettiin sekä hanke- ja yritystukia hakeneille toimijoille. Kohderyhmästä rajattiin pois toimijat, joiden toteutus oli jäänyt kesken. Mukaan tutkimukseen otettiin myös 2020 loppuvuoden myönteiset maksupäätökset. Lopullinen kyselyn kohdennusajanjakso oli näin ollen 25.08.2020–31.12.2022 aikana myönteisen rahoituspäätöksen saaneet toimijat.

Kyselyssä esitettiin 29 kysymystä. Vastanneiden tiedot kerättiin anonymisti, mutta lomakkeen lopussa oli valinnainen yhteystietokenttä arvontaan osallistumista varten. Vaikuttavuuskysely lähetettiin Leader Viisarin yhdistyksen sähköpostilla 82 toimijalle. Vastauksia kerättiin ajanjaksolla 1.-17.12.2023. Tähän vastausaikaan päädyttiin, jotta vastaukset saatiin käsittelyyn ennen joulua. Vastausaika ei annettu paria viikkoa enempää, koska vastaajamäärän oletettiin olevan joulun pyhinä

todennäköisesti vähäinen. Kyselyssä saadut tulokset auttoivat tammikuussa 2024 toteutetun teemahaastattelun suunnittelussa. Vaikuttavuuskysely oli laadittu tutkimuskysymyksiin pohjautuen. Leader Viisarin henkilökunta oli mukana suunnittelutyössä sekä pohjana kyselylle oli käytössä myös Sonnisen (2020) teettämä 2014–2020 rahoituskauden vaikuttavuusraportti. Kyselyn tavoitteena oli tarkastella, onko toiminnassa havaittavissa muutosta vuosien mittaan.

4.2.2 Haastattelut

Haastattelu toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna tammikuussa 2024. Haastattelun runkona toimi ennalta määritellyt neljä teemaa. Teemojen lisäksi kysymyksiä oli ennalta mietitty kymmenen kappaletta, mutta haastattelun rakennetta ja kysymyksien muotoa voitiin muokata tilanteen mukaan. Kuviossa 2 nähtävänä haastattelulle valikoidut teemat; rahoituksen pariin hakeutuminen, ongelmakohdat hakemisessa ja toteutuksissa, Leader Viisarin vaikuttavuus alueella sekä Leader Viisarin toiminnan kehittäminen.

Kuvio 2. Teemahaastattelun teemat

Teemahaastattelu kohdennettiin kuntien työntekijöille, yritysneuvojille ja muille sidosryhmään kuuluville henkilöille. Tarkoituksena oli haastatella henkilöitä, jotka ovat olleet auttamassa paikallisia toimijoita Leader Viisarin rahoituksen hakuprosessissa tai itse hankkeiden toteutusvaiheissa. Haastateltavat henkilöt mietittiin yhdessä Leader Viisarin henkilökunnan kanssa. Sidoshenkilöiksi

valikoitui kymmenkunta toimijaa, joista viittä kysyttiin haastatteluun. Haasteeksi osoittautui henkilöiden tavoittaminen ja aikataulujen yhteen sovittaminen. Lopulliseen haastatteluun suostuivat kolme henkilöä. Näillä henkilöillä oli osaamista yritysneuvonnan parista, yhdistysten hankkeista sekä kunnan hankkeiden suunnittelusta ja toteutuksesta. He olivat toimineet siirtymäkaudella 2021–2022 suoraan kontaktissa alueen toimijoiden kanssa auttaen hakuprosessissa tai hankkeiden toteutuksessa.

Teemahaastattelut toteutettiin Teams-yhteyden välityksellä. Virtuaalinen haastattelutapa valikoitui käytännöllisyytensä vuoksi. Tämä mahdollisti paremmin aikataulujen yhteensovittamisen ja haastattelut oli näin helppo nauhoittaa, niiden puhtaaksikirjoittamisen ja analysoinnin helpottamiseksi. Haastateltavilta henkilöiltä pyydettiin aina haastattelun alettua lupaa nauhoittamiseen. Tallenteet tuhottiin puhtaaksi kirjoittamisen jälkeen, eikä haastateltavia voida jälkikäteen todentaa.

4.3 Luotettavuus ja eettisyys

Vaikuttavuuskysely tuotettiin Webropol ohjelmalla siten, ettei vastaajia voida tunnistaa. Vastaukset pysyvät siis täysin anonyymeinä. Näin vastaajilla oli luontevampaa antaa rehellistä palautetta Leader Viisarin toiminnasta. Kyselyn nettilinkki lähetettiin piilokopiona yhdistyksen työ sähköpostista, eivätkä vastaanottajat nähneet näin toistensa sähköpostiosoitteita.

Jorma Kananen (2015) kuvaa kirjassaan *Opinnäytetyön kirjoittajan opas*, että verkkokyselyissä jäädään usein alle 10 prosentin vastaajamäärissä. Mitä suuremmalle määrälle kysely on kohdennettu sitä alhaisemmaksi myös vastaajamäärä usein jää. Postikyselyssä vastausprosentti hänen mukaansa on noin 30 ja puhelinhaastattelussa tästäkin korkeampi. (Kananen 2015, 263.) Tässä vaikuttavuustutkimuksessa päästiin kyselyn osalta 26 prosenttiin vastaajamäärässä. Se tekee 21 vastausta. Tavoitteeksi kyselylle oli asetettu 30 vastausta, johon ei näin ollen ihan päästy.

Vastaajamäärää haluttiin kyselyssä nostaa lahjakorttiarvonnalla. Vaikka tavoite vastaajamäärään ei päästykään, antaa tulos kumminkin arvokasta tietoa toiminnan kehittämiseen jatkossa ja vastauksia voidaan verrata aikaisemmin tuotettuihin vaikuttavuuskyselyihin. Haastattelut täydensivät myös kyselyn tuloksia toivotulla tavalla.

Teemahaastateltavien määrää arvioitiin ennalta olevan neljästä viiteen kappaletta. Tavoitteena oli päästä vastauksissa saturaatioon eli tulosten toistuvuuteen. Tällöin lisähaastatteluilla ei saada enää uutta olennaista tietoa. Kerättyä aineistoa analysoitiin koko tiedonkeruun ajan, jotta saadun tiedon toistuvuutta ja tiedon riittävyttä voitiin tarkastella. (Kananen 2015, 146.) Haastattelun haasteena oli tavoittaa oikeita toimijoita sidosryhmään kuuluvista henkilöistä. Yhteydenotot suoritettiin yhdistyksen työ sähköpostilla sekä puhelimitse. Haastatteluiden tallenteisiin oli kysytty lupa ja tallenteet tuhottiin puhtaaksikirjoitustyön jälkeen. Tuloksia tarkastellaan opinnäytetyössä sellaisessa muodossa, ettei haastateltavien henkilöllisyyttä voida todentaa.

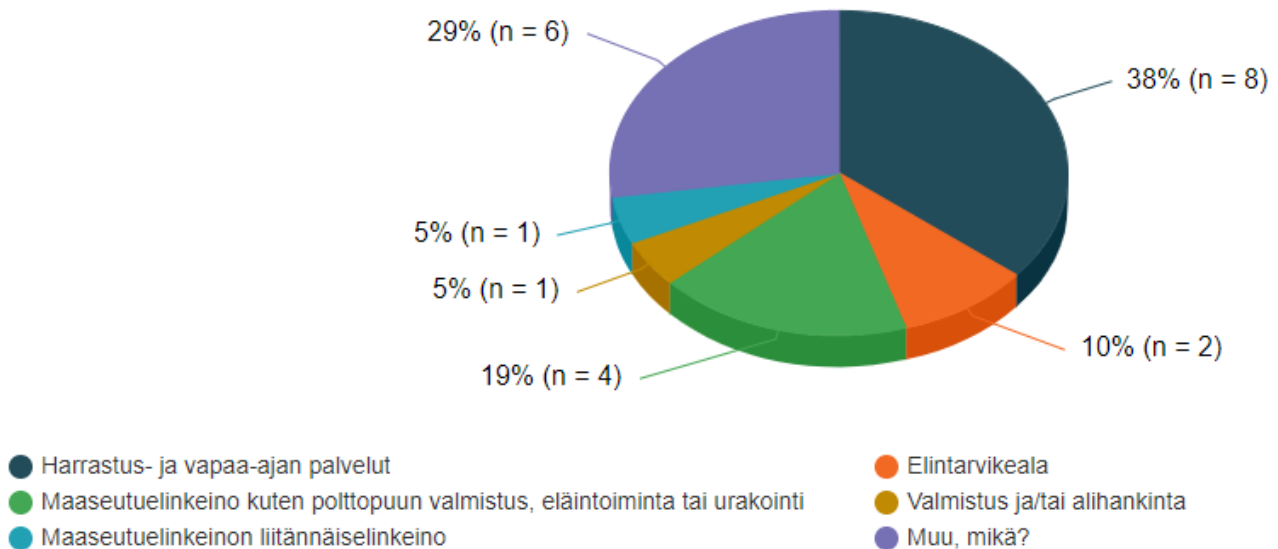
5 Tutkimustulokset

Tutkimuksessa kerättiin tietoa siirtymäkaudella 2021–2022 Leader Viisarilta myönteisen tukipää-töksen saaneilta toimijoilta sekä sidosryhmään kuuluvilta henkilöiltä. Kaikki vastaajat toimivat Pohjoisen Keski-Suomen alueella.

5.1 Leader Viisarin vaikuttavuuskysely

Kysely lähetettiin 82 yritys- ja yhdistystoimijalle, joista vastauksia saatiin 21 kappaletta. Vastaaja-prosentti oli siis noin 26 prosenttia. Kyselyyn vastasi 13 yrityksen edustajaa ja 8 yhdistysten ja seurojen edustajaa. Suurin vastaajamäärä tavoitettiin Saarijärven, Äänekosken ja Pihtiputaan toimijoiden kesken.

Kuten kuviossa 3 on huomattavissa, vastaajista 38 prosenttia oli hakenut rahoitusta harrastus- ja vapaa-ajan palveluihin. Näistä enemmistö edusti yhdistyksiä ja seuroja. Lisäksi vastaajissa oli muulla alalla toimivia 28,6 prosenttia ja 19 prosenttia maaseutuelinkeinon harjoittajia. Vastaajat olivat maininneet kommentteissa muiksi toimialoiksi muun muassa majoituspalvelut, markkinoinnin, pelti- ja metallityön, koneurakoinnin, maaseudun muut palvelut, kylien kehittämisen, hotelli- ja ravintola-alan, matkailualan sekä hyvinvointipalvelut.

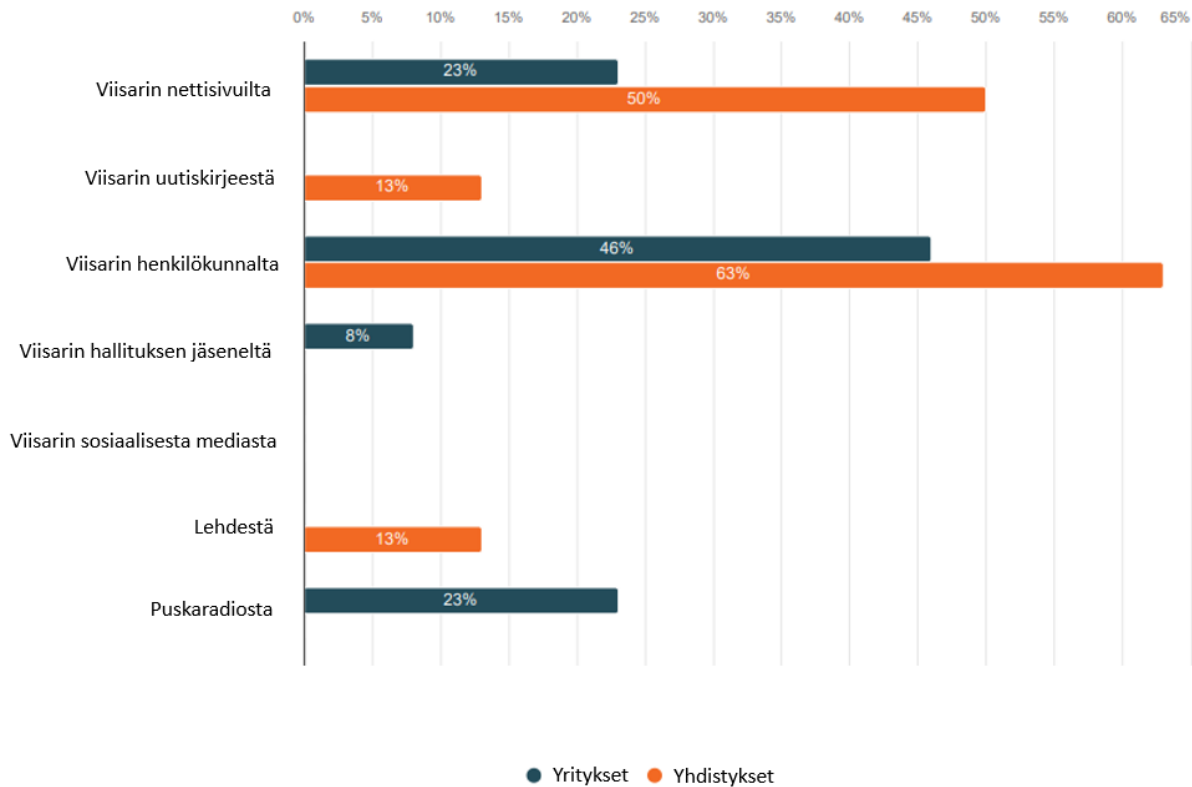

Kuvio 3. Rahoituksen toimialat

Vastaajista 57 prosenttia oli hakenut rahoitusta yritysinvestointiin ja yrityksen kehittämiseen 29 prosenttia. Yhdistykset ja seurat olivat hakeneet hankerahoitusta investointiin 29 prosenttia vastaajista ja kehittämiseen 19 prosenttia. Rahoitetut toimenpiteet oli aloitettu 57 prosenttisesti vastaajien keskuudessa vuonna 2022. Vuonna 2021 aloittaneita oli 33 prosenttia ja ennen siirtymäkautta aloittaneita vajaa kymmenen prosenttia.

5.1.1 Tieto rahoituksesta ja hakeminen

Vastaajista 52 prosenttia oli saanut tietoa Leader Viisarin rahoituksesta suoraan Viisarin henkilökunnalta. 33 prosenttia oli löytänyt tiedon Leader Viisarin verkkosivuilta, 19 prosenttia muista lähteistä sekä 14 prosenttia puskaradion kautta. Muita lähteitä mainittiin olevan kaupungin henkilökunnalta sekä yritysneuvojat. Kukaan ei vastannut saaneensa tietoa Viisarin sosiaalisesta mediasta. Tiedonlähteiksi mainittiin myös lehdet, hallituksen jäsenet ja uutiskirje. Kuviossa 4 on huomattavissa, että yhdistysten edustajat olivat pääsääntöisesti löytäneet tiedon Viisarin verkkosivuilta tai suoraan Viisarin henkilökunnalta. Yritysedustajat olivat käyttäneet tiedonkeruussa useampia kanavia, joista Viisarin henkilökunta oli eniten edustettuna.

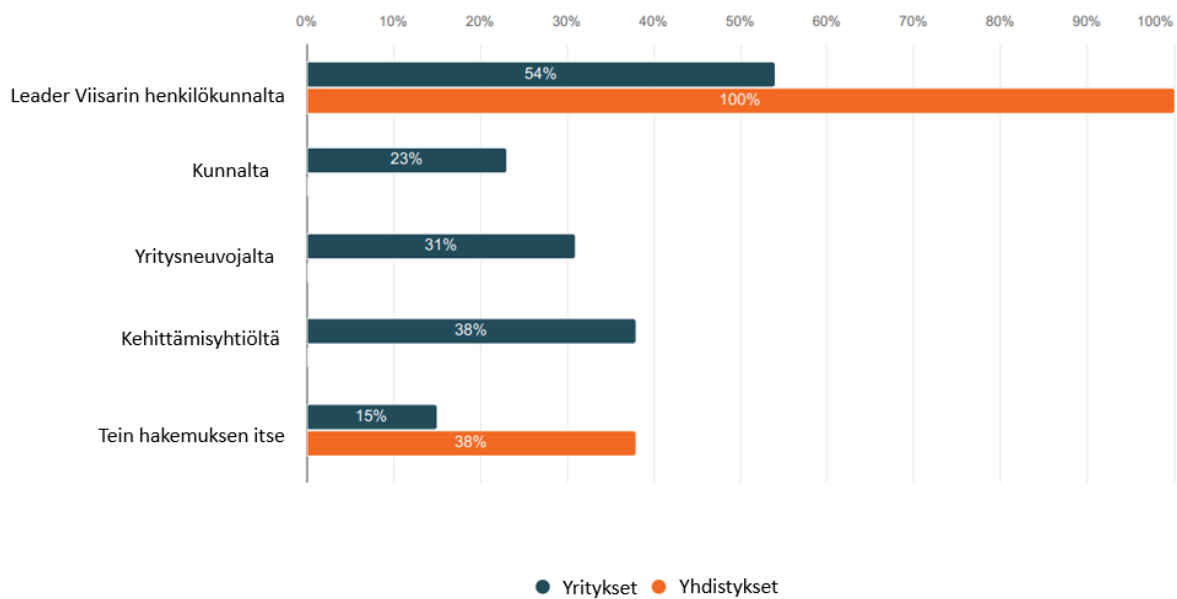
Kuvio 4. Tieto Leader Viisarin rahoituksesta

Vastanneista 75 prosenttia koki saaneensa tarpeeksi tietoa rahoituksen sopivuudesta omaan tarpeeseensa sekä 25 prosenttia oli saanut jonkin verran tietoa rahoituksesta. Kukaan vastaajista ei ollut kokenut, että tietoa ei olisi ollut tarpeeksi saatavilla. Kysymyksellä oli tarkoitus selvittää, koki hakija saaneensa tarpeeksi tietoa rahoituksen sopivuudesta juuri hänen suunnittelemaansa toteutukseen. Vastaukset jakautuivat tasaisesti sekä yritysten ja yhdistysten edustajien kesken.

Oikean hakemustyyppin valintaan Hyrrä-järjestelmässä oli tarvinnut hieman apua 71 prosenttia vastaajista. Kyseisellä ajanjaksolla oli mahdollista jättää myös paperihakemuksia ja eräs hakijoista mainitseekin hakeneensa paperilla, mutta loppuhakemuksen olleen verkossa Hyrrä-järjestelmässä. 24 prosenttia koki hakemustyyppin valinnan olleen helppoa. Kukaan vastaajista ei ollut valinnut kohtaa ”En osannut valita oikeaa hakemusta Hyrrästä”. Tämä kertoo siitä, että hakemustyyppin valinta ei ole tuottanut hakijoille haasteita.

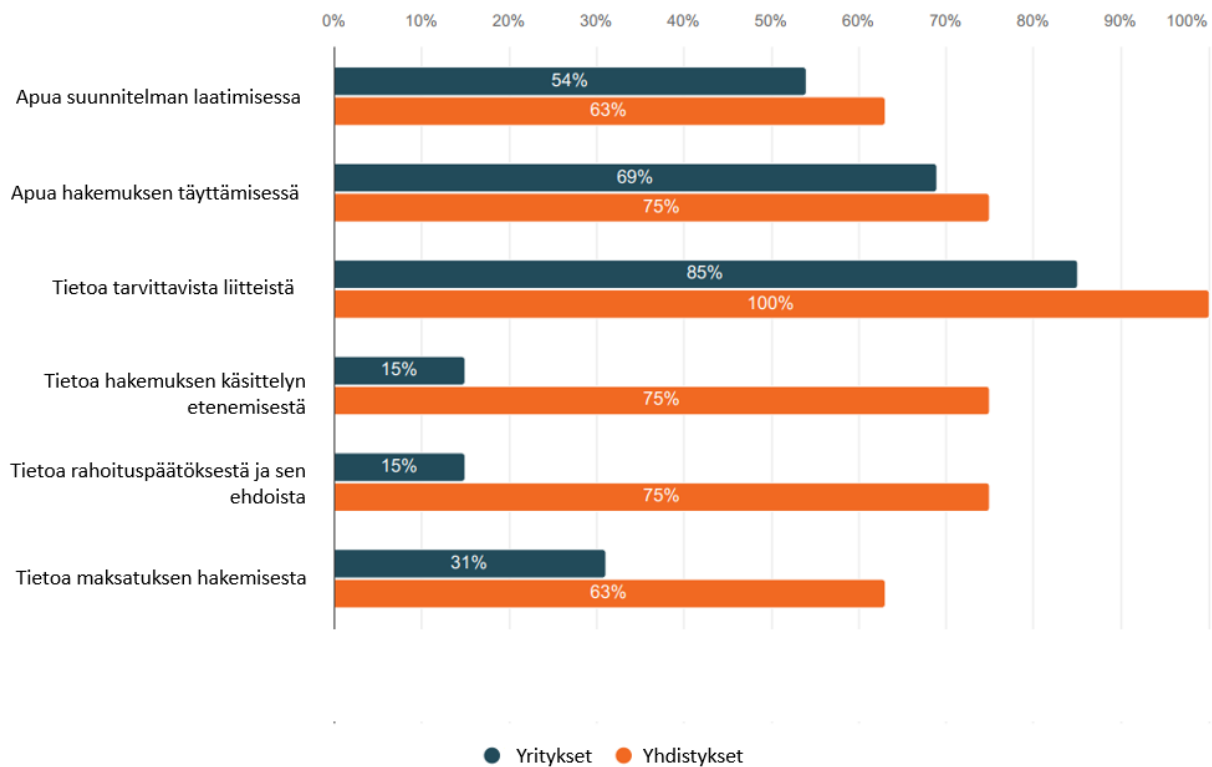
Leader Viisarin henkilökunnalta oli saatu apua hakuprosessiin 71 prosentin mukaan vastanneista. 24 prosenttia vastaajista oli saanut apua kehittämissyhtiöiltä, 19 prosenttia yritysneuvojilta ja 14

prosenttia kunnalta. Vastanneista 24 prosenttia oli täyttänyt hakemuksen itse. Apua oli saatu myös muulta taholta kuten henkilöiltä, jotka ovat tehneet vastaavia hakemuksia aikaisemmin sekä yhdistyksen muilta jäseniltä. Kuvioista 5 voi huomata että, yhdistyksen edustajat vastasivat kaikki saaneensa apua Viisarin henkilökunnalta. Yritysten edustajat olivat saaneet apua Viisarin henkilökunnalta 53,8 prosenttia, kehittämissyhtiöiltä 38,5 prosenttia, yritysneuvojilta 30,8 prosenttia sekä kunnalta 23,1 prosenttia. Tämä kertoo yritysten käyttäneen hakuprosessissa enemmän ulkopuolista tahoja avukseen, kuin yhdistystoimijat.

Kuvio 5. Hakuprosessissa saatu apu

90 prosenttia vastaajista oli saanut tietoa tarvittavista liitteistä. Vastaajat olivat saaneet apua myös 71 prosenttia itse hakemuksen täyttämiseen ja 57 prosenttia suunnitelman laatimiseen. Noin 40 prosenttia vastasi saaneensa tietoa käsittelyn etenemisestä, rahoituspäätöksestä ja sen ehtoista sekä maksatuksen hakemisesta. Yrityksen edustajat saivat eniten apua suunnitelman laatimisessa, hakemuksen täyttämässä ja tietoa tarvittavista liitteistä. Heidän osaltaan matalaan prosenttilukuun jäätiin hakemuksen käsittelyn etenemisen suhteen sekä rahoituksen päätöksen ja sen ehtojen suhteen. Yhdistyksen edustajat olivat vastanneet saaneensa kaikkia kuviossa 6 esitetyjä apumuotoja yli 63 prosenttisesti.

Kuvio 6. Avun luonne

5.1.2 Haasteet toteutuksessa

Haasteita ja ongelmia oli ilmennyt 57 prosentilla vastanneista raportointi ja maksatusvaiheessa. Itse toteutusvaiheessa ongelmia oli kokenut 50 prosenttia vastanneista. Myös hakuvaiheessa ja suunnittelussa oli koettu ongelmia 36 prosenttisesti. Vastajaat kertoivat, että haasteita ja ongelmia oli koettu muun muassa aikatauluissa, ihmisten vaihtuvuudessa, maksatuksessa ja raportoinnissa sekä talkootyön saamisessa. Vastauksissa oli mainintaa myös hankkeen liiasta työllistävyydestä sekä sääolosuhteiden vaikutuksista toteutukseen. Aikataulut olivat venyneet hakijasta itsestään riippumattomista syistä. Tähän oli haettu jatkoaikaa ja Viisarin henkilökunta oli ollut apuna prosessissa. Aikataulujen venymiseen syinä oli mainittu laitetoimitusten viivästyminen koronaviruspandemian jäljiltä seuranneen komponenttipulan johdosta. Talkootyön haasteet olivat johtuneet koronaviruspandemian aikaisista kokoontumisrajoituksista.

Maksukuittien ja tiliotteiden lähettäminen oli koettu työläänä prosessina. Ostokuittien lisäksi oli tarvittu muutakin näyttöä ostotapahtumasta, joka oli tuottanut päänvaivaa hakijoissa. Eräs vastaajista oli kokenut, että jälkikäteen tietojen etsiminen oli ollut työlästä. Tähän hän toivoi selkeämpää

ohjeistusta tarvittavista liitteistä etukäteen. Raportointi oltiin koettu vastaajien keskuudessa aikaa vieväksi, liian moniliitteiseksi ja työllistäväksi. Hyöty ja työmäärä eivät vastanneet, vaan koettiin liikaa työtä hyötyyn nähden hakemusten laadinnassa ja byrokratiassa. Lisäksi eräs vastanneista mainitsi hankkeen työllistäneen projektinvetäjää oletettua enemmän, tässä oli kumminkin saatu Viisarilta apua. Vastaajat olivat sitä mieltä, että Viisarin henkilökunta oli auttanut hankalissakin kysymyksissä avoimin mielin, ammattitaitoisesti ja selkeästi. Muutama vastaaja koki, ettei haasteita ollut tai toteutus oli vastaushetkellä vielä kesken. Kaikilla vastaajista ei ollut enää muistikuvaa oliko toteutuksessa haasteita.

5.1.3 Koronaviruspandemian ja Ukrainan sodan vaikutukset toteutuksiin

Koronaviruspandemiolla ei oltu koettu selkeää vaikutusta hankkeiden toteutukselle. Vastaajista 71,4 prosenttia koki, ettei vaikutusta ollut ollenkaan. 33 prosenttia vastaajista oli kokenut pandemian vaikuttaneen muun muassa hintojen nousuna, talkootyön saamisen vaikeutena sekä laitetoimitusten viivästymisenä komponenttipulan johdosta. Eräs vastaajista kommentoi pandemian aiheuttaneen kokoontumisten ja tiedotustilaisuuksien siirtymisen verkkoon. Tämä oli koettu digitaitojen lisääntymisenä seudulla. Hän mainitsee sen olleen hyvä harjoitus varsinkin vanhemmalle väestölle. Yhdistysten edustajat olivat kokeneet vahvemmin pandemia vaikuttaneen hankkeidensa toteutuksiin.

Myöskään Ukraina sodan ei juurikaan koettu vaikuttaneen hankkeiden toteutuksiin. 81 prosenttia vastanneista koki, ettei Ukrainan sodalla ole ollut vaikutusta toteutukseen lainkaan. 19 prosenttia vastanneista totesi sodan vaikuttaneen muun muassa kulutustottumuksien muutoksena, rakennusmateriaalin hintojen nousuna sekä yleisenä kustannusten nousuna. Eräs vastaaja oli kommentoinut hänellä olleen työkokeilussa Ukrainasta tullut työntekijä.

5.1.4 Yllätykset toteutuksen aikana ja jälkeen

Positiivisina yllätyksinä vastaajat olivat kokeneet rahoituksen työllistävyyden, lisääntyneen julkisuuden sekä sen mukana tulleen liiketoiminnan kasvun. Kylät olivat myös saaneet lisää julkisuutta, alueella oli syntynyt uusia työpaikkoja, uusia liiketoimintamalleja sekä yhteistyö alueen toimijoiden kesken oli lisääntynyt. Hankkeiden myötä alueen vetovoimaisuus oli koettu lisääntyneen. Negatiivisina yllätyksinä vastaajat olivat maininneet rahoituksen raportoinnin olleen työlästä ja aikaa

vievää sekä vaatineen pikkutarkkaa kirjanpitoa. Eräs vastaajista oli kokenut, että vaikka hanke oli saanut hyvää julkisuutta paikallislehdissä, oli julkisuus tuonut mukanaan myös viranomaistahon pikkutarkan kiinnostuksen toimintaan. Se oli yllättänyt hakijan negatiivisesti.

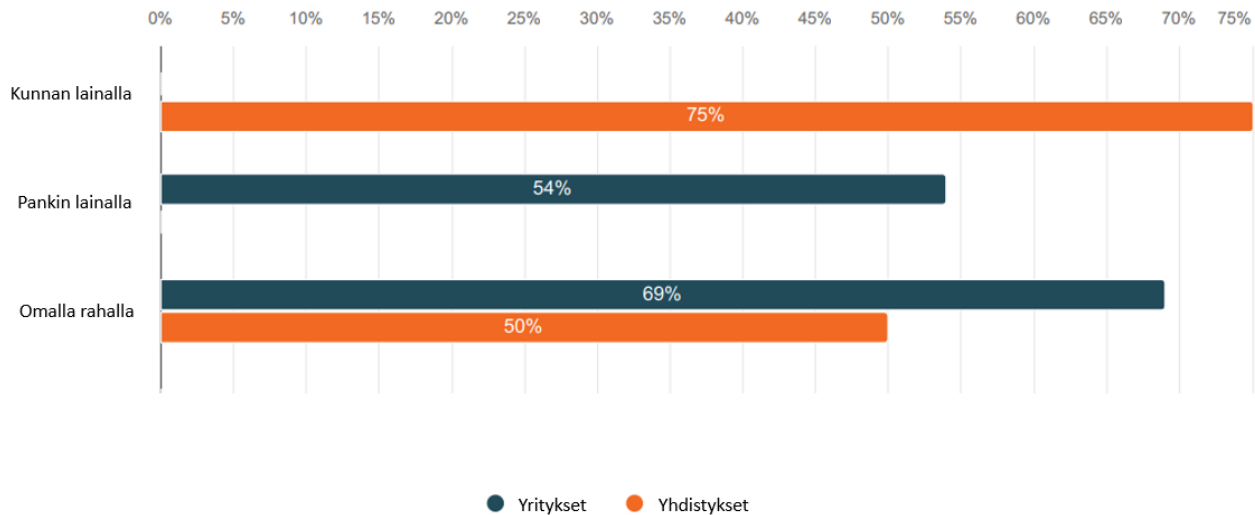
5.1.5 Suunnitelman toteutuminen ja toteutuksen tuomat opit

Rahoituksen toimenpiteet olivat toteutuneet suunnitellusti 89 prosentin mukaan vastaajista. 10,5 prosenttia kertoo, ettei rahoitus toteutunut suunnitelman mukaan. Syitä muutoksille olivat olleet toimijan muutto toiselle paikkakunnalle sekä rahoitustavan muutos. 79 prosenttia vastanneista koki, että rahoitukselle asetetut tavoitteet toteutuivat ja 16 prosenttia oli sitä mieltä, että tavoitteet ylittyivät. 11 prosenttia koki, etteivät tavoitteet toteutuneet toivotulla tasolla. Tähän syiksi mainittiin toteutuksen olevan vielä kesken tai toteutuksen toteutuneen vain osittain suunnitelman mukaan.

Vastaajat antoivat vapaalla sanalla kommentteja kohtaan "mitä tekisit toisin, jos aloittaisi suunnittelun nyt uudelleen?". Yritysedustajat mainitsivat muun muassa tietämättömyyden rahoituksen saantiin jälkikäteen, halukkuuden tehdä hanke isommin, kustannusten rajauksen haasteet, tarkemman suunnitelman laatimisen sekä sitovien tarjouspyyntöjen saannin. Eräs toimija mainitsi, että käyttäisi hakemiseen käytetyn ajan yritystoiminnan suoraan kehittämiseen. Yhdistysten edustajat käyttäisivät enemmän aikaa hankkeen suunnitteluun, tekisivät tarkempia vastuunjakoja, rajaisivat hanketta tarkemmin ja sitouttaisivat talkoolaisia paremmin. Eräs toimija mainitsi, ettei tekisi niin tarkkaa suunnitelmaa.

5.1.6 Toteutuksen rahoitus

71 prosenttia vastaajista koki, ettei toteutus olisi ollut mahdollinen ilman Leader Viisarin rahoitusta. 29 prosenttia vastasi, että toimenpiteet olisi voitu toteuttaa myös ilman rahoitusta. Vastaajista yli 60 prosenttia rahoitti toteutusaikaisen rahoituksen itse sekä noin 30 prosenttia oli saanut toteutukseen kunnalta tai pankilta lainaa. Kuviossa 7 on huomattavissa että, yritykset olivat saaneet pankilta lainaa tai maksaneet toteutuksen yrityksen rahoista. Yhdistykset hyödynsivät yli 75 prosenttisesti kunnalta saatavaa lainaa sekä maksoivat 50 prosenttisesti toteutuksen omista rahoistaan. Muuksi rahoitukseksi oli mainittu kunnan koroton välirahoitus, joka tarkoittaa samaa kuin kunnan laina.

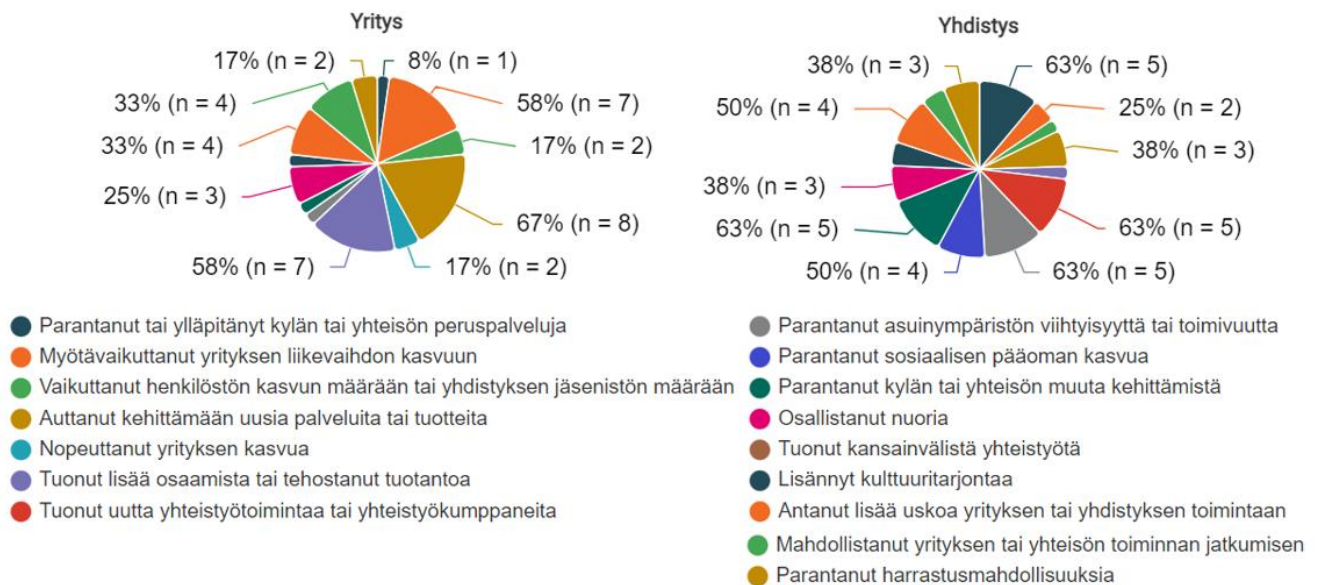
Kuvio 7. Toteutusaikainen rahoitus

Haettu tukimuoto määrittää, kuinka paljon hakijalla tulee olla omaa rahaa toteutuksen rahoittamiseksi. Tämä rahoitusosuus oli vastaajien keskuudessa koottu omasta rahasta 75 prosenttisesti, pankin lainasta 35 prosenttisesti ja talkootöistä 25 prosenttisesti. Eräs yhdistyksen edustaja vastaa rahoituksen tulleen muilta yrityksiltä tai yhdistyksiltä. Talkootyöllä on mahdollista rahoittaa yhdistysten ja seurojen hankkeita.

5.1.7 Toteutuksen vaikutukset ja pysyvyys

Vastaajista 55 prosenttia koki rahoituksen auttaneen uusien tuotteiden tai palveluiden kehittämisessä. Yli 40 prosenttia koki rahoituksen myötävaikuttaneen yrityksen liikevaihdon kasvuun, tuoneen lisää osaamista tai tehostaneen tuotantoa sekä antaneen lisää uskoa yrityksen tai yhdistyksen toimintaan. 30 prosenttia vastanneista koki toteutuksen parantaneen tai ylläpitäneen kylän tai yhteisön peruspalveluja, parantaneen asuinympäristön viihtyisyyttä tai toimivuutta, parantaneen kylän tai yhteisön muuta kehittämistä, osallistaneen nuoria sekä mahdollistaneen yrityksen tai yhteisön toiminnan jatkumisen. 10–25 prosenttia vastanneista koki toteutuksen vaikuttaneen henkilöstön kasvun määrään tai yhdistyksen jäsenistön määrään, nopeuttaneen yritystoiminnan kasvua, tuoneen uutta yhteistyötoimintaa tai yhteistyökumppaneita, parantaneen sosiaalisen pääoman kasvua, lisänneen kulttuuritarjontaa sekä parantaneen harrastusmahdollisuuksia.

Kukaan vastaajista ei kokenut toteutuksen tuoneen kansainvälistä yhteistyötä. Eräs vastaajista kommentoi toteutuksen lisännen tietoisuutta oman kylän maiseman merkityksestä. Tässä kysymyksessä oli mahdollista valita useampi vastausvaihtoehto kerralla, mikä näkyy vastausten määrässä. Kuviossa 8 on nähtävissä yritys- ja yhdistyspuolen edustajien vastausjakauma kysymyksen tuloksista.

Kuvio 8. Rahoituksen tärkeimmät vaikutukset

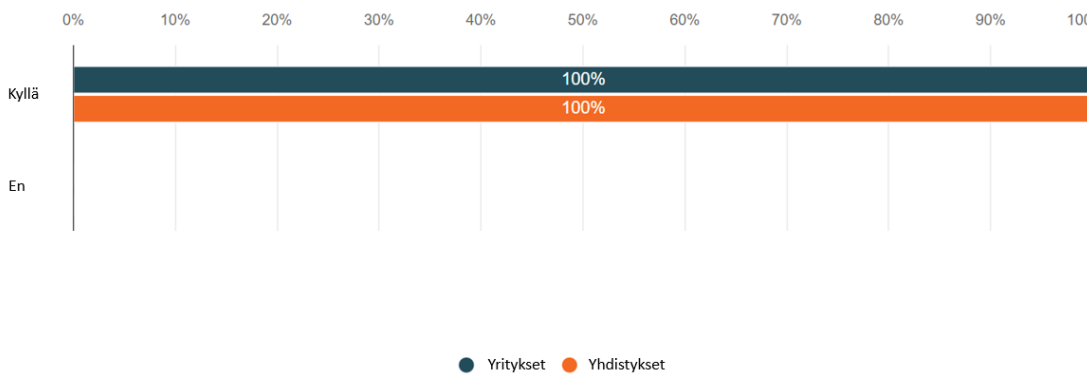
Rahoituksella aloitettu toiminta tai hankittu investointi oli 95 prosentin mukaan vastanneista edelleen käytössä. Viisi prosenttia oli vastannut, ettei rahoituksella tuettu toiminta tai laite ole enää käytössä. Toteutuksen pysyvyys on yksi rahoituksen jälkiseurannan toimenpiteistä. Rahoitusehtoina yritystuissa on 3 vuotta, yhdistysten ja seurojen hanketuissa 5 vuotta. Tämä tarkoittaa, että toimenpide tai hankinta tulee olla seurantajakson ajan tarkoituksenmukaisessa käytössä. Mikäli rahoituksen ehdot seurannan suhteen eivät täyty, on rahoittajalla oikeus periä raha takaisin seurannan jälkeen.

5.1.8 Rahoituksen tarpeellisuus

71,4 prosenttia ei ollut aikaisemmin hakenut rahoitusta Leader Viisarilta ja loput 28,6 prosenttia oli hakenut rahoitusta aikaisemmin. Rahoitusta aikaisemmin saaneet olivat kokeneet tämän kerran

sujuneen hyvin tai paremmin kuin viimeksi. Eräs kommentoi tämän kerran olleen hankala ja epäil-
leen byrokratian lisääntyneen.

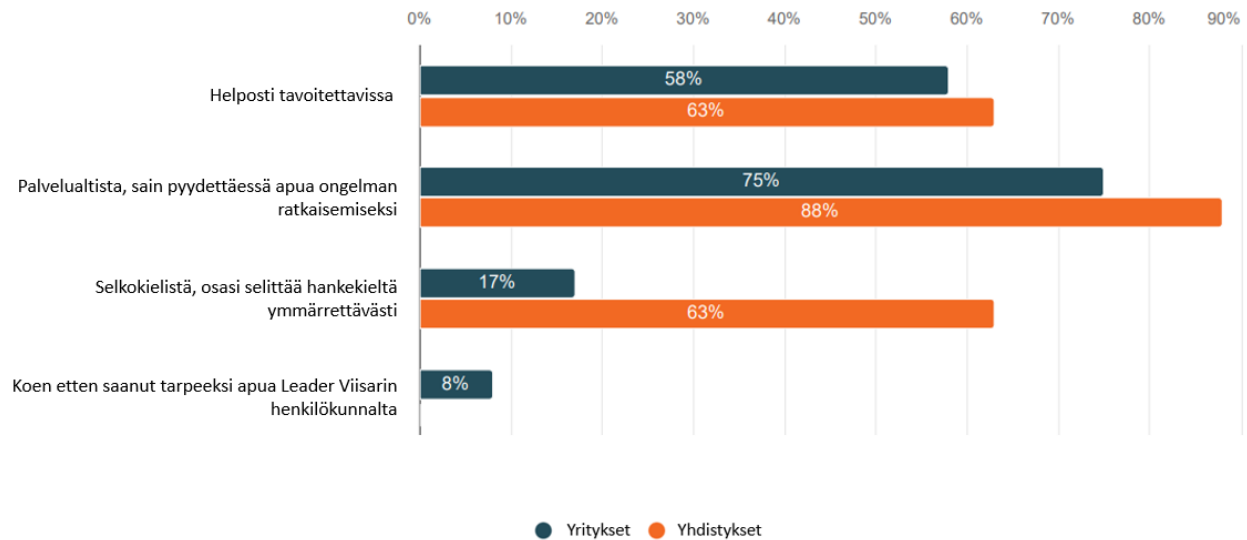
Vastaajista 90 prosenttia suosittelisi Viisarin rahoitusta muille toimijoille. Vastaajien kommenteissa oli mainittu positiivisina puolina hyvä ja asiantunteva palvelu toimistolla, hyvät rahoituskanavat, hyvä apu henkilökunnalta hakuprosessissa ja vastauksia kysymyksiin oli saatu nopeasti. Negatiivisina puolina vastaajat olivat maininneet kokonaisuuden ja raportoinnin hallinnan olevan aikaa vievää ja kuormittavaa sekä byrokratiaa ja työtä olevan liikaa. Kuten kuviossa 9 on huomattavissa, kaikki vastaajaa olivat kumminkin yksimielisesti sitä mieltä, että Leader Viisarin rahoitus on tarpeellinen.

Kuvio 9. Rahoituksen tarpeellisuus

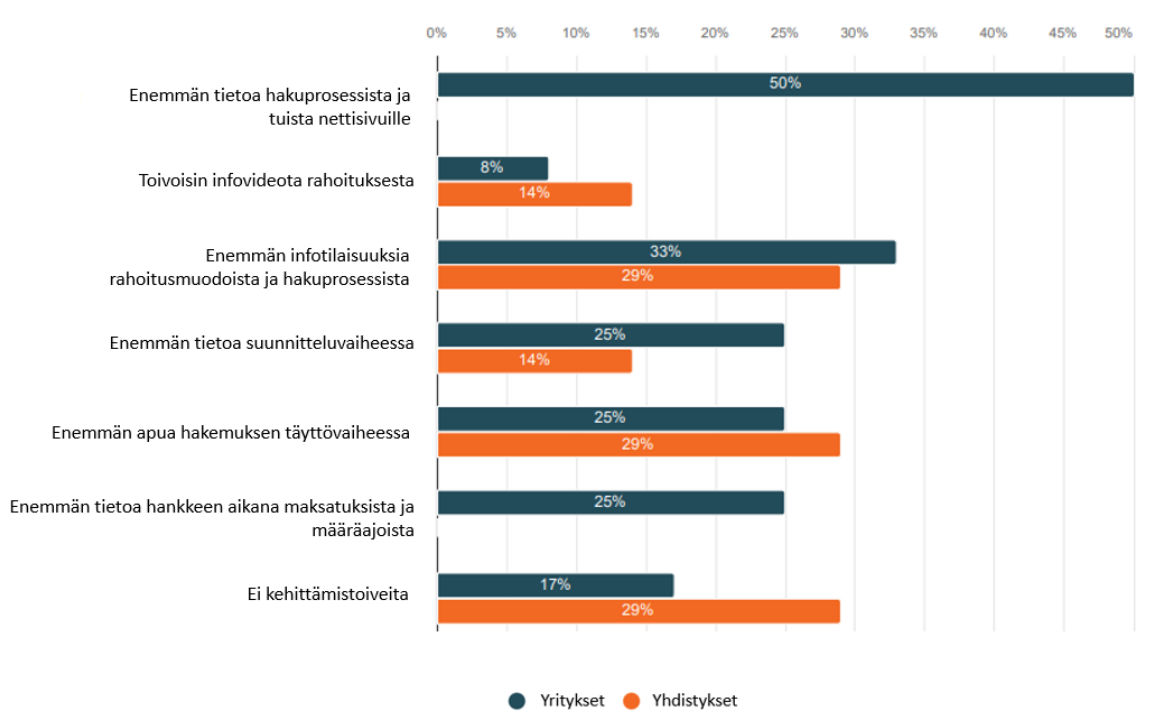
5.1.9 Mielipiteet Viisarin henkilökunnasta ja toiminnan kehittäminen jatkossa

80 prosenttia vastaajista koki Leader Viisarin henkilöstön olevan palveluultista ja apua on saanut pyydettyä. Lisäksi 60 prosenttia oli kokenut henkilöstön olevan helposti tavoitettavissa ja 35 prosenttia vastasi henkilöstön olevan selkokielistä. 5 prosenttia oli kokenut, ettei saanut tarpeeksi apua Leader Viisarin henkilökunnalta. Kuviosta 10 on huomattavissa vastaajien yhdenmukaisuus vastauksissa, muilta osin paitsi selkokielisyyden suhteen. Yritystoimijat olivat vain 17 prosenttisesti sitä mieltä, että Leader Viisarin henkilökunta on selkokielistä.

Kuvio 10. Leader Viisarin henkilöstö

Yli 30 prosenttia vastaajista toivoi jatkossa enemmän tietoa tukiprosessista ja tuista verkkosivuille sekä enemmän infotilaisuuksia rahoitusmuodoista ja hakuprosessista. Yli 20 prosenttia toivoi enemmän tietoa suunnitteluvaiheessa ja enemmän apua hakemuksen täytössä. Yli 20 prosenttia koki myös, ettei heillä ollut kehittämistoiveita Leader Viisarin henkilökunnalle. 11–16 prosenttia toivoi infovideoita rahoituksesta sekä enemmän tietoa maksatuksista ja niiden määräajoista. Vaapaan sanan jättäneet toivoivat ”liiterumban” suhteen helpotusta sekä byrokratiaan ja hakemiseen helpotusta. Nämä seikat koskevat koko järjestelmää, joihin puuttuminen kuuluu Leader-toimijoita ylemmälle taholle. Eräs vastanneista kommentoi, että apua ja tukea löytyy kyllä. Toteutus on hänen mukaansa kumminkin lopulta kiinni hankkeen vetäjästä. Kuviossa 11 on huomattavissa, että yritysten edustajat toivoivat eniten lisää tietoa hakuprosessista ja tuista verkkosivuille. Muutoin selkeää eroavaisuutta vastaajissa ei ole huomattavissa. Yritysedustajat olivat toivoneet myös lisää tietoa maksatuksista ja määräajoista.

Kuvio 11. Kehittämistoiveet Leader Viisarille

Vapaamuotoiseen palautteeseen oli jätetty kuusi vastausta. Kommenteissa oli kiitetty Leader Viisarin henkilökuntaa, mainittu muista kyselyn ulkopuolisista asioista sekä toivottu enemmän jalkautumista yritysten ja organisaatioiden pariin jatkossa. Eräs toivoi myös muiden rahoitusmuotojen muistuttelua yrittäjille, vaikkei kyseisiä tukia olisikaan Leader Viisarilta saatavilla.

5.1.10 Yhteenveto

Rahoituksesta ja Leader toiminnan vaikutuksista tarvitaan yleisesti enemmän tietoa verkkosivuille ja sosiaalisen median kanaviin. Tämä selvisi kyselyn vastauksista, joiden mukaan kukaan ei ollut saanut tietoa Leader Viisarin rahoituksesta sosiaalisen median kautta. Rahoituksen sopivuus toimijoille oli selkeää, eikä kukaan kokenut, etteikö olisi saanut tarpeeksi tietoa rahoituksen sopivuudesta toteutukselleen. Kaikki vastaajat olivat saaneet myös jonkinlaista tukea hakuprosessissa. Suurilta osin apu saatiin Viisarin henkilökunnalta, mutta myös muut tahot olivat auttaneet hakemusten kanssa. Apua saatiin varsinkin tarvittavista liitteistä, mutta myös suunnitelman laatimiseen ja hakemuksen täyttämiseen. Myös hakemusten käsittelystä, rahoituspäätöksestä ja maksatuksesta tietoa oli saatu vastaajien keskuudessa. Viisarin henkilöstöä koskevissa kysymyksissä tuli positiivista palautetta, henkilöstö koettiin helposti tavoitettavaksi sekä palvelualttiiksi.

Haasteina toteutuksissa nousi esille eniten aikataulujen venyminen, työn määrä raportoinnissa ja hakemisessa sekä liian tarkka raportointi. Koronan vaikutus talkootyövoiman saamiseen oli myös mainittu haasteena yhdistystoimijoiden parissa. Eniten haasteet jakoutuivat vastanneiden keskuudessa raportointi ja maksatusvaiheelle tai itse toteutukseen. Vastaajien mukaan korona vaikutti myös hintojen nousuun ja laitetoimitusten viivästymiseen komponenttipulan johdosta. Eräs toimija oli kokenut myös positiivisia vaikutuksia pandemialle. Hänen mukaansa verkkotilaisuuksien lisääntyminen lisäsi digitaitoja varsinkin ikääntyneiden keskuudessa. Ukrainan sodan vaikutuksia ei vastaajien keskuudessa ollut havaittavissa isossa määrin. Ainoastaan rakennusmateriaalien hintojen nousu sekä yleinen kustannusten nousu nousivat tässä kohtaa esille vastauksissa.

Suurimpina yllätyksinä koettiin toteutuksen tuoneen lisää töitä, julkisuutta, yhteistyötä ja vetovoimaa alueelle. Tässäkin kohtaa mainittiin myös raportoinnin työllistävyys negatiivisena puolena. Toteutuksen vaikutukset näkyivät eniten uusien tuotteiden ja palveluiden kehittämisessä sekä liikevaihdon kasvuna, osaamisen kasvuna tai tehostuneena tuotantona. Toteutus oli tuonut myös lisää uskoa toimintaan. Julkisuuden lisääntyminen mainitaan myös positiivisena myötävaikutuksena usean toimijan keskuudessa. Suurin osa vastanneista oli sitä mieltä, ettei toteutusta olisi saatu aikaan ilman rahoitusta. Tämä näkyi myös toimijoiden yksimielisenä vastauksena rahoituksen tarpeellisuudessa. Suurin osa vastanneista suosittelisi myös rahoitusta muille toimioille.

5.2 Haastattelu

Teemahaastatteluun haastateltavat henkilöt valikoituivat Leader Viisarin henkilöstön kanssa yhdessä mietityn listan pohjalta. Tarkoituksena oli ottaa yhteyttä viiteen listan henkilöistä ympäri toimialuetta. Viidestä toimijasta kolme oli mukana lopullisessa haastattelussa. Haastattelut suoritettiin tammikuun 2024 aikana yksilöhaastatteluun Teams-sovelluksen välityksellä. Haastateltavat henkilöt ovat työskennelleet siirtymäkaudella 2021–2022 yritysten ja yhteisöjen kehittämisen parissa. Heidän työtehtäviinsä on kuulunut kehittäminen ja neuvonta. Haastateltavissa henkilöissä oli mukana kaksi yritysneuvonnan puolella työskennellyttä henkilöä ja yksi yhdistysten ja kaupungin hankkeissa mukana ollut henkilö. Henkilöitä kuvataan teoksessa nimikkeellä asiantuntija 1-3.

5.2.1 Rahoituksen pariin hakeutuminen

Haastateltavat asiantuntijat olivat sitä mieltä että, yritys- ja yhdistystoimijat osaavat päänsääntöisesti itse hakeutua avun pariin rahoitusasioihin liittyen. Tässä mainittiin olevan kumminkin vaihtelevuutta. Ne toimijat, jotka tietävät, että tällaista apua tai rahoitusta on saatavilla, osaavat asiantuntijoiden mielestä myös käyttää palveluita aktiivisesti. Toisaalta on olemassa myös toinen toimijakunta, joille niin Leader Viisarin toiminta kuin asiantuntijoiden tarjoama apu on ihan vierasta.

Asiantuntijoiden mukaan asiakkaat tulevat heidän juttusilleen yleensä tietyn ongelman tai kehittämisisidean kanssa. Asiakkaan kanssa ruvetaan yhdessä pohtimaan ideaa ja mietitään voisiko jotakin rahoitusta hyödyntää idean toteutuksessa. Asiantuntijat toimivat ikään kuin työkaluna yrittäjille ja yhdistyksille hakuprosessissa. Haastatteluissa selvisi että, asiantuntija auttaa kirjoittamaan idean ylös ja rahoituksen hakuprosessissa. Kehittämiskohteita ovat olleet muun muassa uudet tuotteet ja palvelut, rakennus- tai korjaustyöt, iso tilaus tai jotain muuta. Leader Viisarin rahoituksen mainittiin olevan yleisimmin käytössä oleva rahoitus tällaisille pienyritysten ja yhdistysten kehittämideoille.

Asiantuntijat ovat tarjonneet apuaan varsinkin suunnitteluvaiheessa ja hakemuksen täytössä. Toisten kanssa on täytetty hakemus kokonaan yhdessä ja toiset osaavat itsenäisemmin hakuprosessin. Tietyt toimijat ovat hakeneet aikaisemminkin rahoitusta Viisarilta, joten heiltä hakeminen yleisimmin onnistuu ilman apuakin. Mikäli asiantuntija on täyttänyt asiakkaan kanssa yhdessä hakemuksen, ei silloin ole ollut tarvetta ohjata asiakasta Viisarin henkilökunnan juttusille. Asiantuntijat ovat toimineet tässä ikään kuin välikätenä. Heidän tehtävänä on ollut konsultoida ja tiedottaa Viisarin henkilökuntaa tarvittaessa. Asiantuntijat mainitsivat, että Viisarin henkilökunnalta on tässä vaiheessa saanut hyvin neuvoja hakemista koskien. Viisarilta on osattu myös sanoa suoraan täyttyvätkö rahoitukseen vaadittavat kriteerit. Asiantuntijat mainitsevat tämän tärkeänä seikkana, joka säästää turhalta työltä, mikäli jotain ideaa ei voida rahoittaa laisinkaan. Varsinkin epäselvissä tapauksissa on asiantuntijoilla ollut tapana olla Viisariin yhteydessä ja kertoa ideasta sekä neuvotella esimerkiksi tarvittavista liitteistä. Esimerkkinä epäselvistä tapauksista haastatteluissa nousi esille rakennuskohteet.

Byrokraattinen järjestelmä ja paperityöt ovat asiantuntijoiden mukaan tuottaneet toimijoilla haasteita, joihin tarvitaan apua. Monesti asiantuntijoiden työ on painottunut nimenomaan suunnittelun, hakemisen ja maksatuksen vaiheille. Itse toteutuksessa asiantuntijat eivät niinkään ole olleet mukana, koska sen puolen asiakkaat ovat osanneet hyvin itsekin. Asiantuntijat ovat kulkeneet toteutuksessa rinnalla ja asiakassuhteet kestävät näin ollen vuosia.

5.2.2 Ongelmakohdat hakuprosessissa

Asiantuntijat mainitsivat suurimmiksi ongelmiksi hakuprosessissa Hyrrä-järjestelmän ja liian byrokratian. Hyrrä-asiointijärjestelmän käyttö on koettu haasteelliseksi. Ajan myötä se on kumminkin tullut tutuksi hakemuksia täytellessä, mutta uudet hakijat kaipaavat hakuprosessissa apua. Asiantuntijat mainitsevat järjestelmän olevat sinänsä hyvä, mutta sen toteutuksessa on ollut ajan mittaan haasteita. Tavallisimmissa investointitapauksissa hakuprosessi on kumminkin koettu aika selkeäksi. Liitteiden määrä ja toisto dokumentoinnissa on ihmetyttänyt asiantuntijoita toisinaan ja sen tiimoilta on ollut havaittavissa turhautumista myös asiakkaiden suunnalta. Maksatusvaiheessa on koettu toisinaan haasteita todentamisessa ja siihen liittyvien liitteiden suhteen. Asiantuntijat mainitsevat, ettei liika byrokratian määrä innosta toimijoita aina hakemaan rahoitusta toteutukseen. Tämä on ollut nähtävissä varsinkin pienempien tukien kohdalla.

5.2.3 Rahoituksen hakemattomuus

Syynä hakemattomuudelle asiantuntijat mainitsivat viiveen käsittelyssä, hakuprosessin työmäärän sekä rahoituksen soveltumattomuuden tietyille aloille. Toisaalta asiantuntija 1 mainitsee, että käsittelyn viivettä helpotti yleensä osaltaan se, että Viisarin hallituksen puollettua hakemusta pystyi toimija yleensä aika varmuudella aloittamaan ”omalla riskillä” toteutuksen. Asiantuntijoiden mukaan tällöin on ollut jo aika varmaa, että ELY-keskuksen päästä rahoitus järjestyi. Toisinaan suunnitelmat olivat keskeytyneet, koska kaikille aloille rahoitusta ei vain ollut myönnettävissä. Kilpailutilanne markkinoilla vaikutti myös myönnettäviin tukiin. Asiantuntijoiden mukaan pienempien tukien kohdalla moni toimija jätti hakematta juuri työlään hakuprosessin takia. Toisinaan toimijat halusivat tehdä hankkeen toteutuksen itse, jolloin rahoitus jäi usein hakematta. Tässä syynä oli se, että rahoituksella ei voida maksaa palkkakuluja, vaan työ täytyisi teettää ulkopuolisella.

Asiantuntijoiden mukaan muutoshakemuksia tehtiin yleensä toteutuksen laajuuden muuttuessa. Toisinaan hankkeet toteutettiin pienimuotoisemmin tai jotain osia toteutuksesta jouduttiin toteuttamaan eri lailla, kuin suunnitelmassa. Muita syitä muutoshakemuksille eivät asiantuntijat maininneet. Palautteessa heräsi esille rakennuspuolen hankkeiden pitkä käsittelyaika. Asiantuntijat eivät osanneet sanoa missä vika sinänsä piili, mutta tämä oli huomattu ongelmaksi toimijoiden keskuudessa. Osa asiakkaista oli jättänyt rakennustyöt rahoituksen ulkopuolelle, ettei toteutusprosessi pitkittyisi.

5.2.4 Koronaviruspandemian ja Ukrainan sodan vaikutukset toteutuksiin

Koronaviruspandemia ja Ukrainan sota näkyivät asiantuntijoiden mielestä vaihtelevasti eri toimijoiden keskuudessa. Hankkeiden toteutuksissa ne eivät kuulemma olleet liiemmin vaikuttaneet. Ajanjakson haasteiksi mainittiin toimitusvaikeus tietyissä kone- ja laitehankinnoissa. Toisaalta kyseinen erikoisaikakausi oli pakottanut toimijat miettimään uudenlaisia ratkaisuja ja kehittämistä toiminnalleen. Kivijalkakaupat ovat edelleen ongelmassa verkkokaupan suosion nousun myötä. Asiakkaita on vaikea saada enää koronan jälkeen takaisin liikkeisiin. Aikakausi pakotti myös osaltaan suureen digiloikkaan. Asiantuntijat mainitsevat, ettei yksistään riitä, että yritykset ovat sosiaalisessa mediassa. Nykyään vaaditaan yrittäjiltä paljon, kun pitäisi olla vastuullinen ja näkyvä toiminnassaan. Asiantuntijoilla oli asiakkaidensa kanssa useita toteutuksia suunnittelussa, jotka pandemian myötä haudattiin. Niihin ei sen koommin ole palattu. Joitain toteutuksia myös toteutettiin pienimuotoisemmin, kuin alun perin suunniteltiin.

5.2.5 Leader Viisarin vaikuttavuus alueella

Asiantuntijat kokevat rahoituksen olevan tärkeä ja merkittävä pienille toimijoille. Rahoituksella on aikaansaatu paljon pienemmän luokan kehitystyötä, joka ei välttämättä näy isommassa mittakaavassa. Toisaalta moni näistä toteutuksista olisi jäänyt asiantuntijoiden mukaan tekemättä kokonaan ilman rahoitusta. Rahoituksen avulla on voitu panostaa laatuun, eikä ole tarvinnut välttämättä valita halvinta tarjousta. Rahoitus on voinut mahdollistaa myös nopeamman aikavälin toteutuksen. Asiantuntija 3 mainitsee, että moni tyhjä liiketila on saanut uutta toimintaa hänen toimialueellaan sekä uusia tuotteita ja palveluita on syntynyt.

Asiantuntijat olivat sitä mieltä, että kehittämishaluisia yrityksiä ja yhdistyksiä alueelta löytyy paljon. Jos hakuprosessiin saataisiin jatkossa helpotusta, olisi asiakaskunta heidän mielestään vieläkin suurempi. Jatkossa setelityyppiset pienemmät tuet auttavat asiantuntijoiden mukaan esimerkiksi osa-aikaisryrittäjiä kehittämään toimintaansa. Pienyritysinvestoinnit koettiin asiantuntijoiden keskuudessa edelleen jatkossakin tärkeimmiksi tukikohteiksi. Asiantuntija 2 mainitsee että, yhdistysten yhteiset hankkeet voisivat olla jatkossa myös hyvä rahoituskohde. Hänen mukaansa tällöin saataisiin voimavaroja yhdistettyä. Monella on halukkuutta esimerkiksi tapahtumatuotantoon, mutta ei resursseja tai osaamista. Hankkeistamalla tällainen olisi mahdollista. Asiantuntijoiden mukaan aluetta voitaisiin jatkossa muutenkin virittää matkailullisesti vetovoimaisemmaksi esimerkiksi vanhoja kulttuurikohteita kunnostamalla.

5.2.6 Leade Viisarin toiminnan kehittäminen jatkossa

Leader Viisarin toimintaa voisi jatkossa kehittää asiantuntijoiden mielestä ainakin viestinnän osalta. Aiheesta heräsi jonkin verran keskustelua. Asiantuntijoiden mielestä Viisarin henkilöstöä on toisinaan ollut vaikea saada kiinni. Toinen viestintään liittyvä kehittämisidea koskee puollettuja hakemuksia. Keskustelun lomassa asiantuntijoilla heräsi toive, että Viisarin hallituksen kokouksen jälkeen puollettujen hakemusten lista tulisi johonkin esille tai asiakkaalle kilahtaisi jotain kanavaa pitkin viesti missä mainitaan, onko hallitus puoltanut hänen hakemustaan kokouksessa. Tämä lisäisi tiedonkulkua ja pitäisi asiakkaat kartalla missä mennään hänen hakemuksensa käsittelyssä.

Jatkossa toivottaisiin myös enemmän jalkautumista asiakkaiden pariin Viisarin henkilöstöltä. Tässä esimerkkinä mainittiin henkilökunnan jalkautuminen aina tiettyinä päivinä kuntien alueille. Näin asiakas voisi kasvotusten tulla juttusille ideansa kanssa. Tästä mahdollisuudesta tulisi tietenkin viestiä eri kanavissa, jotta asiakkaat olisivat tietoisia näistä mahdollisuuksista.

Asiantuntijat mainitsivat myös viestinnän lisäämistä sellaisissa kanavissa missä asiakkaat ovat. Tässä mainintana esimerkiksi kuntien somekanavat. Positiivisia hanketarinoita toivottiin lisää, koska ne voisivat innostaa jatkossa uusia asiakkaita hakemaan rahoitusta. Hanketoimijat varmasti antavat mielellään haastatteluja toiminnastaan, mutta yritystoimijoilla ei välttämättä ole niin kovin kiinnostusta mainostaa saamaansa tukea, koska tämä voi aiheuttaa kateutta muiden toimijoiden

keskuudessa. Lisää konkreettisia rahoitus esimerkkejä toivottiin lisää. Tulisi löytää lisää toimivia kanavia asiakkaiden tavoittamiseen sekä erottua enemmän sosiaalisen median puolella. Asioista toivottiin jatkossa enemmän tiedottamista ja avoimuutta viestintään.

Yhtenä seikkana mainittiin hallituksen nostamista enemmän esille. Monikaan toimija ei tiedä, että Viisarin hallituksessa on maallikoita päättämässä puollettavista rahoitushakemuksista. Henkilöt voivat olla alueella tuttuja ja tämä madaltaa kynnystä lähteä hakemaan rahoitusta. Se tuo myös osaltaan toiminnalle näkyvyyttä.

Asiantuntijat kokivat, että haastetta on tavoittaa asiakkaat oikeissa kanavissa myös heidän taholleen. Ei ollut oikein varmuutta, mikä se toimiva viestintäkanava olisi. Asiakkaita ei myöskään ole saatu osallistettua heidän taholtaan mukaan tapahtumiin koronan jälkeen.

6 Johtopäätökset

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin Leader Viisarin rahoituksen vaikutuksia toimialueellaan. Tutkimuksessa tarkasteltiin, mitkä ovat olennaiset kehittämiskohteet Viisarin toimialueella sekä millaisia ongelmakohtia hakemisessa ja toteutuksissa on asiakkaiden keskuudessa havaittu. Lisäksi tutkittiin, miten toimintaa voitaisiin jatkossa kehittää. Tutkimuskysymysten kautta päästään tarkastelemaan, mitkä rahoitukset ovat olleet alueen merkittävimpiä ja millaisia rahoituksia jatkossa olisi hyvä olla tarjolla. Tutkimuksen tulokset auttavat Viisarin henkilöstöä kehittämään toimintaansa palautteiden mukaan. Tuloksia voidaan esittää myös ylemmälle tasolle ELY-keskukselle, Ruokavirastoon ja ministeriölle tarkasteluun, mikäli niissä huomataan jotain poikkeavaa.

Kyselyyn vastanneiden mukaan tietoa Leader Viisarin rahoituksista oli saatu suoraan Viisarin henkilökunnalta ja yhdistyksen verkkosivuilta. Vain 23 prosenttia yritysedustajista oli saanut tietoa verkkosivuilta, mikä näkyi heidän toiveissaan saada lisää tietoa Viisarin verkkosivuille. Yhdistyksen edustajat hakivat tietonsa verkkosivuilta ja suoraan Viisarin henkilökunnalta. Uusi rahoituskausi on tuonut mukanaan kasvaneen hakijamäärän, joka voi kuormittaa henkilöstöä neuvonnan parissa. Kukaan vastaajista ei kokenut saaneensa tietoa Viisarin sosiaalisesta mediasta, joka on ymmärrettävää, koska kysely kohdistui ajanjaksoon, jolloin Leader Viisarin sosiaalisen median kanavat eivät

olleet kovin aktiivisessa käytössä. Uudelle rahoituskaudelle palkattiin keväällä 2023 viestintäva-
taava, jonka työtehtäviin kuuluu muun muassa sosiaalisen median sisällön tuottaminen ja verkko-
sivujen päivittäminen.

Kyselyn vastaukset mukailivat pitkälti toisiaan yritys- ja yhdistyspuolen edustajilla. Haasteita koet-
tiin myös samoilla osa-alueilla. Vastauksissa nousseet kehitettävät ongelmakohdat olivat monesti
juuri byrokraatiaan liittyviä. Tämä on osaltaan ylemmän tason haaste Hyrrä-järjestelmän käytettä-
vydessä, johon Leader Viisarin henkilökunta ei yksin voi vaikuttaa toiminnallaan. Myös asiantunti-
jahaastatteluissa nousi esille byrokraattisen järjestelmän haasteet. Hyrrä-asiointijärjestelmä uudis-
tui vuoden 2023 alussa, eikä se tuonut mukanaan toivottua uudistusta hakuprosessin
helpottamiseksi. Hakuprosessi on edelleen haastava, mutta varsinkin asiantuntijoiden parissa ru-
ttiini tuo siihen helpotusta.

Hakemustyyppin valinta oli tuottanut rahoituksen hakijoiden keskuudessa hieman haastetta, johon
tarvittiin apua. Siirtymäkaudella 2021–2022 oli käytössä vain muutama rahoitusmuoto. Uusi rahoi-
tuskausi toi mukanaan lisää tukimuotoja, joka tuo varmasti myös rahoitustyyppin valintaan lisää
haastetta. Mikäli Hyrrä-järjestelmässä valitsee heti alussa väärän tukimuodon, on koko hakemus
täytettävä myöhemmin uudelleen oikean tukimuodon kohdalle. Tutkimuksessa selvisi, että erityi-
sesti yrittäjät kaipaavat apua hakuprosessissa. Vain 15 prosenttia kyselyyn vastanneista yrittäjistä
oli tehnyt hakemuksen itsenäisesti. Hakemuksen laatimiseen yrittäjät käyttivät avuksi Viisarin hen-
kilökuntaa, yritysneuvoja ja muita asiantuntijoita. Muiden toimijoiden neuvontapalvelut ovat nyt-
temmin vähentyneet Leader Viisarin alueen kunnissa. Tämä tuo varmasti uusia haasteita yrittäjien
hakuprosessiin. Hakemukset saattavat olla jatkossa vajanaisempia, kun ammattilainen ei ole ollut
apuna hakemuksen kirjoitustyössä.

Liika byrokraatia nousi esiin myös rahoituksen hakemattomuutta tarkasteltaessa. Usea toimija mai-
nitsi rahoituksen saamisen olevan aikaa vievää ja työlästä. Tämä on ymmärrettävää varsinkin pie-
nempien rahoitusten kohdalla. Tätä kuvastaa erään kyselyyn vastanneen kommentti siitä, että sa-
man rahan olisi voinut saada helpommin kasaan vaikkapa mainonnan lisäämisellä. Myös
asiantuntijat mainitsivat samaisesta ongelmasta. Eräs asiantuntijoista kommentoi kumminkin, että
heidän avullaan asiakas pääsee hakuprosessissa helpolla, kun hakemus täytetään heidän taholtaan
ilmaiseksi.

Yritysten edustajien keskuudessa nousi myös esille, että vain 15 prosenttia koki saaneensa tarpeeksi tietoa hakemuksen käsittelyn etenemisestä, rahoituspäätöksestä ja sen ehdoista. Lisäksi vain 17 prosenttia yrityksen edustajista koki Viisarin henkilökunnan olevan selkokielistä. Tätä selittää yrittäjien ulkopuolisen avun hyödyntäminen. Tällöin hankesanaston oppiminen voi jäädä vähemmälle, kun ammattilainen täyttää hakemuksen heidän puolestaan. Myös suora kontakti Viisarin henkilökunnan kanssa jää näin kokonaan puuttumaan prosessista, jolloin tiedon kulku voidaan kokea vajavaiseksi. Ohjeistusta yrittäjille tulisi kääntää enemmän selkokielelle sekä heille voisi tarjota lyhyitä tärppilistoja hakuprosessiin ja rahoitusmuodon valintaan.

Kyselyssä koronaviruspandemian vaikutus oli nähtävissä enemmän yhdistystoimijoiden vastauksissa. Joku olikin kommentoinut talkootyön saannin olleen ongelmallista. Pandemian aikaiset koontumisrajoitukset vaikeuttivat talkootyöskentelyä ja yhteisöllisiä tapaamisia. Tämä on yksi tärkeimmistä edellytyksistä yhdistysten hankkeiden toteutukselle.

Osa yrittäjistä olisi suorittanut toimenpiteen ilman rahoitustakin. Yhdistyksen edustajat taas olivat yksimielisesti sitä mieltä, ettei toteutus olisi onnistunut ilman Leader Viisarin tukea. Toteutusaikainen rahoitus oli järjestetty yhdistyspuolella pääsääntöisesti kunnalta sekä osin omasta rahasta. Yritykset joutuivat hakemaan pankilta lainaa, jota yhdistystoimijat eivät käytä vastauksien perusteella lainkaan. Kyselyn vastauksissa oli huomattavissa myös, että suuri osa hakijoista haki ensimmäistä kertaa rahoitusta. Tämä selittää osaltaan sen, miksi hakuprosessiin kaivataan niin paljon neuvontaa. Mikäli tietoa olisi enemmän saatavilla, nostaisiko se jatkossa myös yrittäjien itsenäisen hakemisen määrää?

Itse Leader Viisarin henkilökuntaan oltiin pääosin tyytyväisiä sekä kyselyssä että haastatteluissa. Tästä viestii myös se, ettei kehitettävää henkilökunnan toimintaan tullut esille kyselyssä. Asiantuntijat toivoivat lisää tavoitettavuutta henkilökunnan taholta. He kumminkin kokivat Viisarin henkilökunnan ammattitaitoiseksi työssään. Viisarin henkilökunnan jalkautumista organisaatioiden pariin toivottiin lisää. Eräs asiantuntijoista mainitsi tällaisesta olleen keskustelua aikaisemminkin. Toiveena oli siis, että henkilökunnan edustaja kiertäisi toimialueen kunnissa tiettyinä päivinä, jolloin asiakasneuvontaa saisi kasvatusten. Tämä osaltaan lisäisi näkyvyyttä toimialueella.

6.1 Vertailua aikaisemmin tuotettuun vaikuttavuusanalyysiin

Petra Sonninen on tuottanut aikaisemman vaikuttavuusanalyysin Leader Viisarille vuonna 2020. Teos on nimeltään *”Vaikuttavuusanalyysi Leader Viisari ry:n rahoituksesta ja toiminnasta ohjelmakaudella 2014-2020”*.

Kyseisessä raportissa nousi esiin muun muassa liika byrokratia, ulkopuolelta tulevan avun tarve ja Viisarin toiminnasta tiedottamista toivottiin lisää. Moni vastanneista koki hakemisen liian työlääksi hyötyyn verraten. Hakemusprosessiin tarvittiin apua, eikä hakemusta olisi saatu valmiiksi ilman apua joko Viisarin henkilökunnalta tai muulta taholta. Päällimmäisenä Sonnisen teettämän kyselyn vastauksissa oli noussut esiin, ettei Viisarin rahoitusta tunneta hyvin hakijoiden keskuudessa. Tietous rahoituksesta ei välttämättä lisääntynyt, vaikka rahoitusta saatiinkin. Tässä syynä se, etteivät hakijat aina olleet yhteydessä Viisarin henkilökuntaan, vaan joku muu ulkopuolinen taho auttoi heitä täyttämään hakemukset. Epäselvyys rahoituksen mahdollisuuksista ja alkuperästä ei lisää näkyvyyttä ja tunnettavuutta. Tyytyväisyys Viisarin henkilökuntaan ja toimintaan muutoin oli tullut jo tuolloin esille vahvasti. (Sonninen 2020, 2-40.)

Aikaisempaan kyselyyn verraten samat pääpainopisteet heräsivät tässäkin kyselyssä esiin. Byrokratiaa koettiin olevan liikaa. Jotkut pohtivat olisiko rahoitusta kannattanut hakea lainkaan tehtyyn työmäärään nähden. Tiedotusta toiminnasta toivottiin lisää. Infovideoita, tilaisuuksia ja tietoa verkkosivuille toivottiin rahoitusten muodoista ja hakuprosessista. Myös apua hakuprosessissa kaivattiin. Tässä huomioitavana seikkana nousi, ettei kukaan ollut vastannut saaneensa tietoa Viisarin toiminnasta sen sosiaalisista medioista. Tähän seikkaan tulisi jatkossa panostaa entistä enemmän vallitsevassa digitaalisessa aikakaudessa. Sosiaalisen median kanavien kautta tavoitetaan suuremmat määrät toimijoita sekä laajempi ikähaarukka. Henkilöstöön oltiin edelleen todella tyytyväisiä sekä rahoitus koettiin silti tarpeelliseksi, vaikka hakuprosessissa koettiin haasteita.

7 Pohdinta

Opinnäytetyön tavoitteena oli tarkastella Leader Viisarin rahoitusprosessia ja rahoituksen vaikutuksia alueella. Mielestäni tutkimus antoi laajan kuvan koko hakuprosessista, sen haasteista ja henkilöstön toiminnasta. Tutkimuskysymyksiin saatiin kattava tietokanta jo asiakaskyselyllä, jota

teemahaastattelu täydensi erinomaisesti. Tutkimus oli mielestäni onnistunut vaikei vastaajamäärissä päästykkään tavoitetasolle. Tutkimustulokset ovat myös hyvin verrattavissa aikaisempaan Sonnisen (2020) vaikuttavuustutkimukseen. Näin päästään tarkastelemaan toiminnan kehittymistä rahoituskausien mittaan.

Opinnäytetyön keskeisimpinä haasteina koin kyselyn vastaajamäärän kasvattamisen sekä haastateltavien tavoittamisen. Kyselystä lähetettiin muistutusviesti kohderyhmälle ja vastaamiseen koi-tettiin motivoida lahjakortin arvonnalla. Nykyinen digitaalisuuden aikakausi tuo osaltaan haas-tetta, kun sähköposti täyttyy roskaposteista ja aina on joku kysely kilahtanut postilaatikkoon. Vastaajamäärän kasvattaminen nykypäivänä nettikyselyissä on vaikeaa, varsinkin jos aihe ei ole vastaajalle kovin tärkeä. Voidaan kumminkin olettaa, että saadut tulokset antavat todellisen kuvan asiakkaiden mielipiteistä rahoitukseen liittyen. Vastaajilla oli vapaus vastata rehellisesti, koska hei-dän henkilöllisyyttään ei voida jälkikäteen todentaa. Teemahaastattelut olivat onnistuneet ja tie-toa saatiin hyvin kasaan vain muutamalla haastattelulla. Haastattelutilanteet pysyivät rentoina keskusteluina ja asiantuntijoilla oli vapaus kertoa rohkeasti mielipiteitään, kun heidän henkilölli-syytensä pysyi salattuna.

Kyselyn vastaajien keskuudessa vahvimmin edustettuna olivat yritysinvestointitukea hakeneet toi-mijat, joka on yksi Leader Viisarin haetuimmista rahoitusmuodoista. Tutkimustulokset osoittavat, että Viisarin rahoituksen merkitys alueen pienille toimijoille on valtava, vaikka vaikuttavuus suu-ressa mittakaavassa ei olisikaan niin näkyvää. Moni tyhjä liiketila on saanut uutta toimintaa ja yri-tykset ovat kehittäneet uusia tuotteita ja palveluita saamansa rahoituksen voimin. Alueella löytyy myös aktiivisia yhteisöjä, jotka kehittävät muun muassa uusia liikunta- ja harrastepaikkoja sekä kunnostavat kylätaloja. On hienoa huomata, kuinka alueen ihmisillä on intoa kehittää toimintaansa ja elinympäristöään maaseutumaisilla alueilla.

Huomattavaa oli, että sosiaalisen median hyödyntämistä tarvitaan jatkossa lisää. Kukaan kyselyyn vastanneista ei ollut saanut tietoa Leader Viisarin toiminnasta sen sosiaalisen median kanavista. Keväällä 2023 Viisarille onkin palkattu viestintävastaava, jonka työn tuloksia päästään tarkastele-maan vasta seuraavan vaikuttavuusraportin yhteydessä. Sosiaalinen media tarjoaa suurempien asiakasmäärien tavoitettavuuden ja tuo erilaista näkyvyyttä toimintaan, kunhan oikeat kanavat viestintään löydetään. Kyselyn vastauksissa heräsi esiin myös toive infovideoihin tukimuodoista,

joka olisi hyvä tapa tuoda esiin pääpainopisteet rahoitusmuodoista hakijoille. Tiedon etsiminen ja sisäistäminen Leader Viisarin verkkosivuilta voi olla joillekin hakijoille haastavaa, jolloin lyhyet ohjevideot voisivat toimia paremmin ydinviestin ymmärtämiseksi.

Tutkimuksessa heräsi esiin toive Leader Viisarin henkilökunnan jalkautumiseen kuntien alueelle ja paremman tavoitettavuuden saavuttaminen. Havaittu hakijamäärien kasvu on kuormittanut henkilökunnan jo entisestään tiukkaa aikataulua. Digitalisaatio voisi mahdollistaa monenlaisia ratkaisuja tähän aikataulullisesti haastavaan tilanteeseen. Jonkinlainen etävastaanotto ja virtuaaliset aamukahvit voisivat tarjota asiakkaille henkilökohtaista neuvontaa säästäten henkilökunnalta matkustukseen kuluvan ajan sekä kustannukset. Tällöin asiakkaalla olisi myös varma tieto, milloin henkilöstö on tavoitettavissa ja tämä voisi osaltaan vähentää puhelinruuhkaa. Kyselyyn vastanneista yhdistystoimijoista 100 prosenttia oli saanut apua Viisarin henkilökunnalta hakuprosessissaan. Tämä tarkoittaa henkilökohtaista kontaktia puhelimitse, kasvotusten tai sähköpostilla jokaisen hakijan kanssa. Hakijamäärien kasvettua, olisi osan hakijoista pärjättävä omillaan hakuprosessissa. Tätä helpottamaan voisi olla tarjolla vielä enemmän selkeäkielistä rahoitusinfoa ja usein kysytyistä kysymyksistä voisi koota oman sivustonsa.

Rahoitus koettiin haasteista huolimatta tarpeellisiksi sekä haastatteluissa että kyselyssä. Myös lähes kaikki kyselyyn vastanneet suosittelisivat Leader-rahoitusta muille toimijoille. Moni kehittämiseen liittyvä toive kohdistui koko järjestelmään, johon yksistään Leader Viisari ei voi toiminnallaan suoraan vaikuttaa. Asiakkaille voidaan kumminkin jatkossa tarjota enemmän neuvontaa, ohjevideota ja muuta tukea hakuprosessin helpottamiseksi. Tavoitettavuutta voidaan koittaa parantaa esimerkiksi etävastaanoton käyttöönotolla tai tukikohtaisilla infotilaisuuksilla. Verkon välityksellä hoidetut neuvonnat säästävät aikaa ja mahdollistavat tavoitettavuuden suuremmalle asiakaskunnalle samaan aikaan. Näiden tilaisuuksien tallentaminen ja jakaminen esimerkiksi Viisarin omalla YouTube kanavalla mahdollistaa sellaisillekin toimijoille tiedonkulun, jotka eivät pääse osallistumaan itse tilaisuuksiin.

Uusi rahoituskausi alkoi vuoden 2023 alussa, jonka tuloksia tullaan varmasti seuraamaan vieläkin tarkemmin Leader-ryhmissä, ministeriötasolla sekä EU:ssa. Uudistunut asiointijärjestelmä on tuottanut keskeneräisyydellään haasteita ja hakijamäärissä on havaittavissa kasvua. Myös viestintään

on panostettu lisää uuden työntekijän myötä Leader Viisarilla. Mielenkiintoista onkin, jäädä seuraamaan millaisia seurauksia näillä muutoksilla on jatkossa ja miten asiakkaiden kuva rahoituksesta muuttuu.

Lähteet

Euroopan maaseuturahasto. 2024. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Viitattu 19.02.2024.

<https://www.ely-keskus.fi/euroopan-maaseuturahasto>.

EU-rahoitus. 2024. ELY-keskus. Rahoitukset, avustukset ja korvaukset. Viitattu 31.1.2024.

<https://www.ely-keskus.fi/eu-rahoitus>.

Hallitus. N.d. Leader Viisari ry. Keski-Suomen maaseutu. Viitattu 29.1.2024. <https://keskisuomen-maaseutu.fi/viisari/tietoa-meista/hallitus/>.

Husberg, A., Muilu, T., Vihinen, H. & Voutilainen, O. 2022b. Säädösehdotusten maaseutuvaikutusten arviointi. Maaseutuvaikutusten arviointiohje lainvalmistelijoille. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2022:17. Helsinki. PDF. Viitattu 29.1.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164311/MMM_2022_17.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Hyrrä-asiointi. 2023. Ruokavirasto. Viitattu 31.1.2024. <https://www.ruokavirasto.fi/tuet/asiointi/hyrra/>.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 202.Suomen yliopistopaino –Juves print.

Kehityskulma siirtymäkausi. 2023. Leader Viisari ry. Excel-taulukko siirtymäkaudella myönnettyistä rahoituksista.

Koronavirus. 2023. Terveyskirjasto. Viitattu 31.1.2024. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01257>.

LEADER/CLLD. 2021. European Union. Viitattu 31.1.2024. https://ec.europa.eu/enrd/leader-clld_en.html.

Leader-laatusparranpäivä: teemana vaikuttavuuden mittaaminen ja viestintä. 2023. Maaseutuverkosto. Leader-toimijoiden koulutustilaisuus. Viitattu 20.11.2023. https://www.youtube.com/watch?v=xGA1sx_qI-k.

Maaseudun kehittämissyhteistyö VIISARI ry:n kehittämissuunnitelma 2014–2020. 2015. Leader Viisari ry.

Maaseutuohjelma. 2023. Maaseutu.fi. Viitattu 25.11.2023. <https://arkisto.maaseutu.fi/maaseutuverkosto/maaseutuohjelma>.

Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020. N.d. Maa- ja metsätalousministeriö. Viitattu 25.11.2023. <https://mmm.fi/maaseutu/manner-suomen-maaseudun-kehittamisohjelma-2014-2020>.

Pylkkänen, P., Hyyryläinen, T., Rannanpää, S., Pyykkönen, S., Heikkinen, B., Koivisto, A. & Ranta, T. 2020. Leader-toimintatavan arviointi: Maaseutuohjelma 2014–2020. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu. Nro 1. Maa- ja metsätalousministeriö. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162003/MMM_2020_1.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

Sonninen, P. 2020. Vaikuttavuusanalyysi Leader Viisari ry:n rahoituksesta ohjelmakaudella 2014–2020. Leader Viisari ry. Viitattu 2.1.2024. <https://keskisuomenmaaseutu.fi/wp-content/uploads/2022/11/Leader-Viisarin-vaikuttavuusanalyysi.pdf>.

Maaseutuohjelman rahoitus. 2016. Sykettä Keski-Suomen maaseudulle. Sykettä-viestintähanke. Keski-Suomen Leader-ryhmät. Keski-Suomen painotuote.

Valtion vuoden 2021 talousarvioon otetun myöntymisvaltuuden osoittaminen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten käytettäväksi Manner-Suomen maaseudun kehitysohjelman 2014–2020 siirtymäkauden 2021–2022 toimeenpanoa varten. 2021. Maa- ja metsätalousministeriö. Päätös VN/11007/2021.

Valtion vuoden 2022 talousarvioon otetun myöntymisvaltuuden osoittaminen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten käytettäväksi Manner-Suomen maaseudun kehitysohjelman 2014–2020 siirtymäkauden 2021–2022 toimeenpanoa varten. 2022. Maa- ja metsätalousministeriö. Päätös VN/5232/2022.

Varanka, J., Packalen, P., Voipio-Pulkki, L., Määttä, M., Pohjola, P., Salminen, M., Railavo, J., Berghäll, J., Rikama, S., Nederström, H. & Hiitola, J. 2022. Covid-19 –kriisin yhteiskunnalliset vaikutukset Suomessa. Keskipitkän aikavälin arvioita. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:14. Helsinki 2022. Viitattu 29.1.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163983/VN_2022_14.pdf.

Yhdistys. N.d. Leader Viisari ry. Keski-Suomen maaseutu. Viitattu 29.1.2024. <https://keskisuomen-maaseutu.fi/viisari/tietoa-meista/leader-viisari/>.

Venäjän hyökkäys Ukrainaan. 2023. Valtioneuvosto. Viitattu 31.1.2024. <https://valtioneuvosto.fi/ukraina>.

Liitteet

Liite 1. Leader Viisarin vaikuttavuuskysely siirtymäkaudelle 2021-2022

Leader Viisarilla toteutetaan vaikuttavuuskyselyä vuosien 2020-2022 hanke- ja yritystuista. Kyselyn tarkoituksena on kerätä tietoa Leader Viisarin toiminnasta, jotta toimintaa voitaisiin jatkossa kehittää. Kyselytutkimus on kohdennettu toimijoille, joille rahoitus on myönnetty kausilla 2020–2022.

Kysely on osa Leader Viisarin toimeksiantamaa opinnäytetyötä, jonka aiheena on Leader toiminnan vaikuttavuus maaseudun kehittämiseksi. Valmistuttuaan opinnäytetyö on julkisesti nähtävillä <https://www.theseus.fi/> -sivustolla.

Vastaukset kerätään täysin anonymisti, mutta mikäli haluat osallistua lahjakortin arvontaan voit jättää yhteystietosi kyselyn lopussa olevaan yhteystietokenttään. Arvomme kaikkien 17.12.2023 mennessä vastanneiden kesken 100 euron lahjakortin johonkin voittajan itse valitsemaan paikalliseen palveluun.

Kyselyyn liittyen, minuun voi olla yhteydessä puhelimitse tai sähköpostilla:

Leader Viisari
Maiju Tiensuu

Kiitos ajastanne!

1. Hankkeen tai rahoituksen toteutusalue

- Kannonkoski
- Karstula
- Kinnula
- Kivijärvi
- Kyyjärvi
- Pihtipudas
- Saarijärvi
- Viitasaari
- Äänekosken maaseutualue

2. Toimiala

- Harrastus- ja vapaa-ajan palvelut
- Elintarvikeala
- Maaseutuelinkeino kuten polttopuun valmistus, eläintoiminta tai urakointi
- Valmistus ja/tai alihankinta
- Maaseutuelinkeinon liitännäiselinkeino
- Muu, mikä?

3. Tukimuodon tyyppi

	Yritys	Yhdistys
Investointi; rakentaminen, kone- ja/tai laitehankinta	☐	☐
Kehittämishanke	☐	☐

4. Toimenpiteen aloitusvuosi

- 2020
- 2021
- 2022

---

5. Mistä sait tietoa Leader Viisarin rahoituksesta?

- Viisarin nettisivuilta
- Viisarin uutiskirjeestä
- Viisarin henkilökunnalta
- Viisarin hallituksen jäseneltä
- Viisarin sosiaalisesta mediasta
- Lehdestä
- Puskaradiosta
- Muualta, mistä?

6. Saitko tarpeeksi tietoa rahoituksen sopivuudesta omaan toimenpiteesi?

- Kyllä sain tarpeeksi tietoa
- Sain jonkin verran tietoa
- En saanut tarpeeksi tietoa
- Kerro lisää...

7. Löysitkö Hyrrästä oikean hakemustyyppin?

- Oikean hakemuksen löytäminen oli helppoa
- Tarvitsin hieman apua
- En osannut valita oikeaa hakemusta
- Kerro lisää...

8. Saitko apua hakuprosessissa? Keneltä?

- Leader Viisarin henkilökunta
- Kunnalta
- Yritysneuvojalta
- Kehittämisyhtiöltä
- Tein hakemuksen itse
- Muulta taholta, mistä?

9. Millaista apua sait?

- Apua suunnitelman laatimisessa
- Apua hakemuksen täyttämässä
- Tietoa tarvittavista liitteistä
- Tietoa hakemuksen käsittelyn etenemisestä
- Tietoa rahoituspäätöksestä ja sen ehdoista
- Tietoa maksatuksen hakemisesta
- Muuta, mitä?

10. Leader Viisarin henkilöstö oli mielestäni...

- Helposti tavoitettavissa
- Palveluaitista, sain pyydettyä apua ongelman ratkaisemiseksi
- Selkokielistä, osasi selittää hankekieltä ymmärrettävästi
- Koen etten saanut tarpeeksi apua Leader Viisarin henkilökunnalta
- Muu palaute...

11. Millaisia haasteita ilmeni toteutuksen aikana? Kerro niistä lisää.

Koetko että haasteilla oli vaikutusta hankkeen toteutukseen? Olisiko Viisari voinut toiminnallaan auttaa näissä haasteissa? Auttoiko?

12. Koetko koronaviruspandemian vaikuttaneen hankkeen toteutukseen?

- Kyllä, miten?
- Ei

13. Onko Ukrainan sodalla ollut mielestäsi vaikutuksia hankkeen toteutukseen?

- Kyllä, miten?
- Ei

14. Missä vaiheessa haasteita ja ongelmia ilmeni?

- Suunnittelu
- Hakeminen
- Toteutus
- Raportointi ja maksuhakemusvaihe
- Joku muu, mikä?

15. Mitkä ovat tärkeimmät vaikutukset, joita rahoituksella on saatu aikaan?

- Parantanut tai ylläpitänyt kylän tai yhteisön peruspalveluja
- Myötävaikuttanut yrityksen liikevaihdon kasvuun
- Vaikuttanut henkilöstön kasvun määrään tai yhdistyksen jäsenistön määrään
- Auttanut kehittämään uusia palveluita tai tuotteita
- Nopeuttanut yrityksen kasvua
- Tuonut lisää osaamista tai tehostanut tuotantoa
- Tuonut uutta yhteistyötoimintaa tai yhteistyökumppaneita
- Parantanut asuinympäristön viihtyisyyttä tai toimivuutta
- Parantanut sosiaalisen pääoman kasvua
- Parantanut kylän tai yhteisön muuta kehittämistä
- Osallistanut nuoria
- Tuonut kansainvälistä yhteistyötä
- Lisännyt kulttuuritarjontaa
- Antanut lisää uskoa yrityksen tai yhdistyksen toimintaan
- Mahdollistanut yrityksen tai yhteisön toiminnan jatkumisen
- Parantanut harrastusmahdollisuuksia
- Muu vapaa sana...

16. Kerro millaisia positiivisia tai negatiivisia yllätyksiä toteutuksen aikana tai jälkeen ilmeni? Tuliko jotain yllättäviä seurauksia? (Esimerkiksi uudet yhteistyökumppanit, odottamaton lahjoitus, uudenlainen julkisuus tai liiketoiminnan kasvu)

17. Olisiko toteutus onnistunut ilman rahoitusta?

Kyllä

Ei

18. Miten toteutusaikainen rahoitus järjestyi?

Kunnan lainalla

Pankin lainalla

Omalla rahalla

Muulla tavoin, miten?

19. Miten järjestit tarvittavan oman rahoituksen?

Pankin lainalla

Omalla rahalla

Talkootyöllä

Muilta yrityksiltä tai yhdistyksiltä

20. Toteutuiko rahoitus suunnitelman mukaisesti?

Kyllä

Ei, kerro lisää...

21. Jatkuuko rahoituksella aloitettu toiminta tai onko hankittu investointi edelleen käytössä?

Kyllä

Ei, kerro lisää...

22. Oletko aikaisemmin hakenut rahoitusta Leader Viisarilta?

Kyllä

En

23. Jos olet, niin miten tämä kerta sujui aikaisempaan verrattuna?

24. Suositteletko Leader Viisarin rahoitusta muille toimijoille?

Kyllä

En

Miksi?

25. Miten hankesuunnitelman asettamasi tavoitteet toteutuivat?

Ylittyivät

Toteutuivat

Alittuivat

Kerro lisää...

26. Mitä tekisit toisin, jos aloittaisit suunnittelun nyt uudelleen?

27. Millä tavoin toivoisit Viisarin kehittävän toimintaansa jatkossa?

- Enemmän tietoa hakuprosessista ja tuista nettisivuille
- Toivoisin infovideota rahoituksesta
- Enemmän infotilaisuuksia rahoitusmuodoista ja hakuprosessista
- Enemmän tietoa suunnitteluvaiheessa
- Enemmän apua hakemuksen täyttövaiheessa
- Enemmän tietoa hankkeen aikana maksatuksista ja määräajoista
- Ei kehittämistoiveita
- Vapaa sana...

28. Koetko Leader Viisarin rahoituksen tarpeelliseksi?

- Kyllä
- En
- Miksi?

29. Anna meille vapaamuotoista palautetta, jotta voimme kehittyä jatkossa...

Liite 2. Teemahaastattelun kysymyspohja

Leader Viisarin vaikuttavuustutkimus kaudelta 21-22

Haastattelukysymykset;

1. Kerro hieman itsestäsi ja taustastasi? Kuinka tuttua Leader Viisarin toiminta sinulle on ja mitä kautta se on tullut tutuksi?
2. Millä alueella toimit vuosina 2021-22?
3. Millaisten tukien kanssa olet ollut tekemisissä? (yritystuot/hanketuot yhdistyksille ja seuroille)

RAHOITUKSEN PARIIN HAKEUTUMINEN

4. Kenen aloitteesta neuvontasuhte alkoi? Ottiko/ottaako asiakas itse yhteyttä tukiin liittyen vai suositeltiinko teidän taholtanne rahoitusta?
5. Kuuluiko työhösi asiakasneuvonta rahoitusasioissa? Ohjataanko teiltä Leader Viisarin henkilökunnan jutuille rahoitukseen liittyen vai tehdäänkö hakemuksia tahollanne asiakkaan kanssa yhdessä?
6. Millaista apua asiakkaalle tarjotaan/tarjottiin Viisarin rahoituksen liittyen?

ONGELMAKOHDAT HAKEMISESSA JA TOTEUTUKSISSA

7. Mitä ongelmia rahoituksen hakemisessa tai toteutuksessa on ollut?
8. Mitkä ovat syyt, ettei rahoitusta haeta?
9. Mitkä ovat olleet syitä hakemusten muutoksille tai hankkeiden keskeyttämiselle?
10. Koetko että koronaviruspandemialla tai Ukrainan sodalla olisi ollut vaikutuksia hankkeisiin ja niiden toteutumiseen?

LEADER VIISARIN VAIKUTTAVUUS ALUEELLA

11. Miten Leader Viisarin toiminta näkyy alueellasi? Mitä rahoituksilla on saatu aikaan?
12. Millaisia kehittämiskohteita alueellasi on?

LEADER VIISARIN TOIMINNAN KEHITTÄMINEN

13. Miten Leader Viisarin toimintaa voisi kehittää jatkossa?
14. Muu vapaa sana. Risut ja ruusut.